

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

Diplomová práce

Bc. Veronika Gombárová

Holocaust a osobní svědectví vybraných autorů české literatury

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.

V Olomouci dne 20. 4. 2018

.....

vlastnoruční podpis

Děkuji Mgr. Janě Sladové, Ph.D. za odborné vedení diplomové práce, cenné rady a vstřícný přístup.

Obsah

Úvod	7
1 Historie 2. světové války v Československu	8
2 Holocaust	11
3 Memoárová a svědecká literatura	14
4 Dagmar Hilarová	16
4.1 Život a dílo	16
5 Interpretace a analýza knihy Nemám žádné jméno	17
5.1 Děj	17
5.2 Analýza knihy	24
5.3 Stavba díla	25
5.4 Prostředí a čas	26
5.5 Jazyk a styl	26
5.6 Rozbor poezie	27
5.7 Motivy	29
5.7.1 Motiv lásky	29
5.7.2 Motiv přátelství	30
5.7.3 Motiv práce	31
5.7.4 Motiv nemoci	32
5.7.5 Motiv smrti	32
5.7.6 Motiv shledání	33
6 Eva a Rudolf Rodenovi	35
6.1 Život a dílo	35

7 Interpretace a analýza knihy Životy ve vypůjčeném čase	36
7.1 Děj.....	36
7.1.1 Příběh Evy.....	36
7.1.2 Příběh Rudy	40
7.2 Analýza knihy	44
7.3 Stavba díla.....	45
7.4 Prostředí a čas	45
7.5 Jazyk a styl	46
7.6 Motivy.....	47
7.6.1 Motiv cesty	47
7.6.2 Motiv smrti	48
7.6.3 Motiv lásky	49
7.6.4 Motiv přátelství.....	50
7.6.5 Motiv pomoci.....	51
7.6.6 Motiv návratu.....	52
7.6.7 Motiv ztráty.....	53
8 Ctibor Rybár	54
8.1 Život a dílo	54
9 Interpretace a analýza knihy Do půlnoci času dost.....	56
9.1 Děj.....	56
9.2 Analýza knihy	61
9.3 Stavba díla.....	61
9.4 Prostředí a čas	62
9.5 Jazyk a styl	62

9.6 Motivy	63
9.6.1 Motiv lásky	63
9.6.2 Motiv spravedlnosti	64
9.6.3 Motiv zklamání	64
9.6.4 Motiv nenávisti	65
9.6.5 Motiv vzpomínek	65
9.6.6 Motiv práce	65
Závěr	66
Seznam literatury	68
Příloha	71

Úvod

Název diplomové práce zní Holocaust a osobní svědectví autorů české literatury. Dané téma nás vždy zajímalo a obdivovali jsme ty, kteří hrůzy těchto dějinných událostí přežili a dokázali předat své zkušenosti dalším generacím. Sledujeme dokumenty z období druhé světové války a osudech takových lidí. Jsou nejen pro nás velmi poučné a každý se z nich dovídá více informací, než je možné sdělit žákům při výuce dějepisu ve školách. V učebnicích dějepisu není příliš mnoho učiva věnováno židovské tematice a Holocaust je zmiňován pouze okrajově v souvislosti s učivem o druhé světové válce. Mládež se příliš nezajímá o dějinné události a také dospělí pomalu zapomínají, jaké hrůzy se děly. Proto jsme si dané téma zvolili. Je důležité, aby se nezapomínalo na přeživší a jejich svědectví o děsivých prožitcích té doby.

Pro tuto práci jsme si vybrali čtyři autory, a to Dagmar Hilarovou, Evu a Rudolfa Rodenovi a Ctibora Rybára, kteří zajímavě a velmi podrobně popsali období Holocaustu ve svých vzpomínkových knihách.

Hlavním cílem diplomové práce je objasnit žánr memoárové literatury z období Holocaustu v Československu. Stručně seznámíme čtenáře i s vývojem druhé světové války u nás, neboť bez toho nelze charakterizovat toto období.

Práce bude rozdělena do dvou částí, teoretické a praktické.

V teoretické části stručně objasníme vývoj druhé světové války a s ní související období Holocaustu. V této kapitole se budeme podrobněji zabývat pravidly a nařízeními, která předcházela deportacím Židů, a zmíníme tábory, do nichž byli nejčastěji Židé transportováni. Ve 3. kapitole se budeme zabývat memoárovou a svědeckou literaturou, která se po konci války rozrostla a objevuje se s tímto tématem dodnes.

Praktická část bude rozdělena do tří oddílů. První oddíl bude věnován autorce Dagmar Hilarové, jejímu životu a literární tvorbě. Poté analyzujeme a interpretujeme její dílo *Nemám žádné jméno*. Druhý oddíl bude zaměřen na manžele Evu a Rudolfa Rodenovi, jejich život a literární tvorbu. Následně provedeme analýzu a interpretaci jejich společného díla *Životy ve vypůjčeném čase*. Ve třetím oddíle se budeme věnovat životu a literární tvorbě Ctibora Rybára. Opět analyzujeme a interpretujeme jeho dílo *Do půlnoci času dost*.

1 Historie 2. světové války v Československu

V březnu roku 1939 vyústily mnichovské události v zánik samostatného československého státu. Navzdory snaze přizpůsobit vnitrostátní i zahraniční politiku německým představám se československé vládě nepodařilo dosáhnout takových vztahů s nacistickým Německem, které by umožnily další existenci Druhé republiky.¹

Dne 14. března 1939 pozval Hitler do Berlína prezidenta Háchu a donutil jej podepsat prohlášení, v němž svěřuje ochranu českého lidu do rukou německé říše. Ve stejný den vyhlásil slovenský sněm, pod hrozbou přenechání slovenského území Maďarsku, samostatný Slovenský stát. Tím skončilo dvacetileté soužití Čechů a Slováků.

Po obsazení českého území německými vojsky 15. března 1939 byl vyhlášen Protektorát Čechy a Morava. Protektorát neměl žádnou státní povahu, ale stal se integrální součástí Třetí říše. To znamenalo, že neměl právo na samostatnou armádu. V Čechách a na Moravě nadále fungovaly české úřady. Všechny tyto orgány podléhaly německé správě. Protektorátní správu představovali státní prezident Emil Hácha a protektorátní vláda v čele s jejím předsedou.

S vyhlášením protektorátu se na našem území začaly uplatňovat zásady německé propagandy. Ta se projevovala zrušením některých svátků či významných dnů z dob ČSR (7. březen - narození T. G. M., 28. říjen - vznik ČSR) a zavedením nových (16. březen - vznik protektorátu, 20. duben - narozeniny Adolfa Hitlera, 12. červenec - narozeniny prezidenta Emila Háchy).² Okupací získalo Německo kvalitní výzbroj československé armády i přístup k světově proslulému zbrojnímu i strojírenskému průmyslu (např. Škodovy závody).

Nacistická okupace českých zemí nastolila hluboce nedemokratický, neliberální a rasistický režim totalitární diktatury, postavený na policejním teroru v čele s gestapem. Česká společnost okupaci vnímala jako ohrožení samotné existence českého národa. Zemí se šířila vlna vlastenectví, která se projevovala různými manifesty a demonstracemi. Od vzniku protektorátu byly živelné projevy odporu doprovázeny i podněcovány působením ilegálních odbojových organizací. Jejich společným cílem byl boj za obnovu nezávislé československé republiky.

¹ ÚSTAV PRO STUDIUM TOTALITNÍCH REŽIMŮ. *Tři osudové březnové dny: 14.-16. březen 1939*. [online]. [cit. 2018-03-12]. Dostupné z: <<https://www.ustrcr.cz/uvod/doba-nesvobody-1938-1945/tri-osudove-breznovy-dny-14-16-brezen-1939/>>

² ÚSTAV PRO STUDIUM TOTALITNÍCH REŽIMŮ. *Tři osudové březnové dny: 14.-16. březen 1939*. Propaganda. [online]. [cit. 2018-03-12]. Dostupné z: <<https://www.ustrcr.cz/uvod/doba-nesvobody-1938-1945/tri-osudove-breznovy-dny-14-16-brezen-1939/>>

Koncem září 1941 povolal Adolf Hitler do Prahy velitele nacistické bezpečnostní policie Reinharda Heydricha jako zastupujícího říšského protektora, aby konečně rozbil odpor českého obyvatelstva a organizaci českého odboje, zajistil klid a pořádek v protektorátu.³ Bylo vyhlášeno stanné právo a začala vlna zastrašujícího teroru. Z protektorátu odjížděly transporty českých Židů a Romů do vyhlazovacích koncentračních táborů.

Již v říjnu 1941 rozhodla londýnská vláda, že je třeba provést atentát na tohoto významného představitele okupačního režimu. Ve Velké Británii byla vycvičena parašutistická skupina s označením Anthropoid. Její členové Jozef Gabčík a Jan Kubiš spáchali v Praze-Libni 27. května 1942 atentát na Heydricha.⁴ Ten byl těžce zraněn a o osm dní později svým zraněním podlehl. Následně byl vyhlášen krvavý teror druhého stanného práva, který se obracel proti všem, kdo parašutistům pomáhali, nebo atentát schvalovali. Na základě domněnky o ukrývání pachatelů byly 10. června 1942 vesnice Lidice a 24. června 1942 osada Ležáky vypáleny, srovnány se zemí a jejich obyvatelé byli postříleni nebo odesláni do koncentračních táborů.

Nacisté se všemožnými způsoby snažili zamezit průniku jakýchkoli informací ze zahraničí. Lidé se i přes německou propagandu dozvěděli o neúspěchu německé armády u Stalingradu, o vylodění spojenců v Normandii a o blížící se porážce Německa. Jelikož chtěli pád Německa uspišit, sílila od roku 1944 v protektorátu opět odbojová činnost. V srpnu 1944 vypuklo ozbrojené protifašistické povstání na Slovensku. Povstání však vypuklo předčasně a nacistické armádě se podařilo povstání zlikvidovat. Slovenským povstalcům se pokusila přijít na pomoc Rudá armáda s 1. československým armádním sborem.⁵ Cílem akce bylo proniknout Dukelským průsmykem ze severu na Slovensko a spojit se s povstalci. Dne 6. října 1944 vstoupili českoslovenští a sovětské vojáci na naše území. Během dubna 1945 byla Rudou armádou osvobozena Bratislava a po ní Brno, vzápětí byla útokem ze severu osvobozena Ostrava. Ze západu na naše území vstoupila americká armáda a dobyla Cheb a Plzeň. Američané dál nepostupovali kvůli dohodě mezi Spojenci a Rudou armádou.

V Praze začalo 5. května povstání, do jehož čela se postavila Česká národní rada. Při pokusu o obsazení budovy Československého rozhlasu došlo k prvním ozbrojeným střetům. V pražských ulicích vyrostly stovky barikád, které měly zabránit průchodu německých

³ ČURDA, Jan et al. *Moderní dějiny pro střední školy: světové a české dějiny 20. století a prvního desetiletí 21. století*. 1. vyd. Brno: Didaktis, ©2014-2015. 3 sv. ISBN 978-80-7358-223-4. str. 82.

⁴ Tamtéž, str. 82.

⁵ VÁLKOVÁ, Veronika. *Dějepis 9: nejnovější dějiny: pro základní školy. 2., upravené vydání*. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2016-. svazky. ISBN 978-80-7235-577-8. str. 86.

jednotek. Ty se však chtěly dostat raději do amerického než do sovětského zajetí a byly rozhodnuty si cestu Prahou prostřílet. O kontrolu nad Prahou a jejími komunikacemi se sváděly tuhé boje až do 8. května. Teprve na základě remešské kapitulace a v obavě před blížícími se rudoarmějci bylo dosaženo dohody o odchodu německých vojsk přes Prahu na západ. Brzy ráno 9. května dokončily sovětské tanky osvobození města. S nimi se dostavila jistota, že válka a okupace skončily. Květnové povstání si vyžádalo na české straně asi 8 tisíc obětí.

2 Holocaust

Pojem holocaust pochází z řeckého slova holókauston, které znamenalo obětování zvířete bohu úplným spálením. V angličtině se toto slovo používalo pro označení velkých masakrů a teprve v 60. letech 20. století jej různí autoři začali používat pro označení nacistické genocidy Židů a případně dalších etnik.⁶ Postupné prosazení právě tohoto slova souviselo s narůstajícím zájmem o toto téma, a to zejména od konce 70. let 20. století v anglosaském světě. Odtud se pojem šířil do ostatních zemí a po pádu komunistických diktatur i do států bývalého východního bloku.

„V současné době se holocaust chápe jako termín pro perzekuci židů v nacistickém Německu v období let 1933 - 1945, nejprve v samotném Německu a poté v nacisty okupované Evropě, jež vyvrcholila vyhlazovacími tábory a zavražděním téměř 6 milionů židů. Vhodnější je však hebrejský termín šoa (totální destrukce, zničení), neboť řecké slovo holocaust znamená v překladu „zápalnou oběť (němečtí nacisté a jejich přísluhovači házeli živé děti do plamenů, nebyly to však jejich děti - a tedy oběti, nýbrž židovské děti - a tedy vraždy).“⁷

Po Mnichovské dohodě byli Židé postupně vylučováni ze společnosti množstvím zákazů a nařízení, která omezovala jejich základní svobody. Jednalo se například o volnost pohybu a usazování, výkon povolání jako učitelé, lékaři, zvěrolékaři a lékárníci, advokáti, umělci z povolání nebo redaktoři periodického tisku. Dále nesměli nakládat s majetkem, stýkat se s „áriji“, či od září 1940 navštěvovat české školy. Stávali se tak občany druhého řádu, pro které platila jiná pravidla než pro ostatní příslušníky Protektorátu Čechy a Morava. Tento neustálý a nepřehledný příval omezení přicházel jak od okupační správy, tak i od protektorátních úřadů.

Nacisté si představovali vytvoření rasově čisté a homogenní společnosti, z níž by byly odstraněny rasově závadné skupiny: Židé, Romové a Sintiové, duševně nemocní či jinak postižení lidé a další.⁸

K požadavkům antisemitů patřilo také oddělení Židů od nežidů v prostoru obcí a zákaz pro Židy vstupovat do obecních prostor nebo hromadné dopravy (23.června 1942 – Židům je povolena cesta vlakem pouze v posledním oddělení posledního vagónu. Nesmějí používat

⁶ FRANKL, Michal a kol. *Naši nebo cizí?: Židé v českém 20. století*. Vyd. 1. Praha: Židovské muzeum v Praze - Institut Tereziánské iniciativy, 2013. 4 sv. ISBN 978-80-87366-28-8. str. 302.

⁷ Ulmanová, H.: *Americká židovská literatura*; Praha: Židovské muzeum v Praze 2002; s. 69.

⁸ FRANKL, Michal a kol. *Naši nebo cizí?: Židé v českém 20. století*. Vyd. 1. Praha: Židovské muzeum v Praze - Institut Tereziánské iniciativy, 2013. 4 sv. ISBN 978-80-87366-28-8. str. 306.

nosiče, čekárny, hostince a jiná zařízení.). Řada nařízení z doby protektorátu se týkala prostorového oddělení Židů. Nesměli vstupovat do parků a lesů, bylo jim zakázáno používání koupališť a vstup do některých lepších částí obcí. Dokonce nesměli chovat holuby.⁹

Od září 1941 museli všichni Židé starší šesti let nosit na oděvu viditelnou žlutou hvězdu s nápisem „Jude“ (Žid). Toto opatření mělo za cíl úplnou izolaci židovských obyvatel a nakonec i jejich deportaci do ghatt a koncentračních táborů.

Od října 1941 do konce roku 1942 byla deportována drtivá většina Židů žijících v protektorátu. Pouze lidé pracující na židovské náboženské obci nebo lidé ze „smíšených“ rodin byli prozatím ušetřeni.¹⁰

Před deportací byli Židé nejdříve soustředěni na shromaždišti (většinou ve škole, sokolovně nebo v Praze v tzv. Radiotrhu), kde museli předat klíče od bytu, potvrdit odevzdání majetku „Říši“ a kde byli podrobováni ponižujícím prohlídkám a trestům.

Od roku 1942 většina transportů směřovala do vyhlazovacích středisek v okupovaném Polsku. Transporty Židů byly vypravovány bez ohledu na to, zda přepravní kapacita nebyla potřebná pro jiné válečné účely. Většina transportů probíhala v přeplněných dobytčácích, v nichž byli lidé často uzavřeni ve vagonu několik dní bez jídla, pití nebo možnosti jít na toaletu.

Nacisté přikázali židovské náboženské obci v Praze vybrat vhodná místa pro „ghettoizaci“ českých Židů. Židovští odborníci hledali zejména místa poblíž větších měst, s průmyslem či možností dílenské výroby, a proto i s možností zaměstnání uvězněných Židů. Ústředna pro židovské vystěhovalce však vybrala Terezín u Litoměřic, který pro Pražskou židovskou náboženskou obec představoval noční můru. Do Terezína bylo v letech 1941-1945 celkem deportováno přibližně 74 tisíc Židů z českých zemí (včetně zhruba 600 z pohraničí), 42 tisíc z území nacistického Německa, 15 tisíc z Rakouska a několik tisíc z Nizozemska, Slovenska a Dánska.¹¹

Vedení pražské židovské obce, si od zřízení ghetta uvnitř protektorátu slibovalo, že již nebudou pokračovat transporty na východ, do okupovaného Polska nebo na území Sovětského svazu. Ovšem již několik týdnů po příjezdu prvních vězňů nařídilo SS velení ghetta vypravení

⁹ FRANKL, Michal a kol. *Naši nebo cizí?: Židé v českém 20. století*. Vyd. 1. Praha: Židovské muzeum v Praze - Institut Tereziánské iniciativy, 2013. 4 sv. ISBN 978-80-87366-28-8. str. 312.

¹⁰ FRANKL, Michal a kol. *Naši nebo cizí?: Židé v českém 20. století*. Vyd. 1. Praha: Židovské muzeum v Praze - Institut Tereziánské iniciativy, 2013. 4 sv. ISBN 978-80-87366-28-8. str. 320.

¹¹ FRANKL, Michal a kol. *Naši nebo cizí?: Židé v českém 20. století*. Vyd. 1. Praha: Židovské muzeum v Praze - Institut Tereziánské iniciativy, 2013. 4 sv. ISBN 978-80-87366-28-8. str. 330.

dvou transportů, které směřovaly do Rigy. Po nich následovalo 59 transportů do Pobaltí, na Lublinsko, do Běloruska a do vyhlazovacích táborů v Treblince, Osvětimi a na další místa.

Většinu seznamů deportovaných podle instrukcí velitele Terezína sestavovala židovská „samospráva“. SS dávala zpravidla jen obecné příkazy ohledně věku a země původu vězňů, kteří měli být do transportu zařazeni. V některých případech však výběr vězňů posílaných na smrt provádělo SS velitelství. Na podzim 1942 takto příslušníci SS provedli osobní selekci starých lidí a do seznamů označovali, kdo má zůstat v Terezíně a kdo má být poslán na východ. I v poslední sérii transportů do Osvětimi v září a říjnu 1944 provádělo výběr vězňů nacistické velení ghetta. Těmito transporty byli deportováni většinou mladí lidé, kteří často zaujímali pevnou pozici v židovské „samosprávě“ ghetta. Zároveň se tak nacisté zbavili většiny těch, kteří by se případně mohli postavit na odpor se zbraní v ruce. Z téměř 90 tisíc deportovaných z Terezína na východ se osvobození dožily pouze zhruba 4 tisíce lidí.¹²

Židovský holocaust byl nejpřesvědčivějším dokladem krvavých stop, které po sobě nacismus zanechal. Hitlerovský režim během tří let vyvraždil v nacistických vyhlazovacích táborech i na dalších provizorních popravištích kolem šesti milionů Židů včetně žen a dětí.

¹² FRANKL, Michal a kol. *Naši nebo cizí?: Židé v českém 20. století*. Vyd. 1. Praha: Židovské muzeum v Praze - Institut Terezínské iniciativy, 2013. 4 sv. ISBN 978-80-87366-28-8. str. 335.

3 Memoárová a svědecká literatura

Memoárová literatura je považována za součást literatury dokumentární a bývá charakterizována jako soubor děl, která shrnují autorovy vzpomínky na minulost, na to, co skutečně prožil, čeho se účastnil nebo co viděl a u čeho byl přítomen jako svědek.¹³ Její podstatou je autentické zachycení skutečnosti a pravdivý popis událostí vzpomínek.

Je to žánr poměrně starý, v němž lidé popisují své zážitky z cest či z válek, zachycují události z osobního či rodinného života, dávají nahlédnout do svého soukromí, myšlení i citění.¹⁴

Memoárovou literaturu dělíme na deníky, paměti, vzpomínky a autobiografii (autobiografický román). Specifické místo zaujímá i korespondence, i když svou povahou do tohoto druhu literatury nepatří.

Tyto korespondence se tematicky vážou k období druhé světové války. Převážně jde o dopisy vězňů z koncentračních táborů a nacistických věznic. Jsou to listy, které psali vězni a odsouzení, aniž často věděli, zda vůbec své zápisky dokončí, a zda se jim je podaří propašovat za zdi věznic a koncentráků. Tyto listy byly často koncipovány jako deník (psány den po dni) a vydány až dodatečně po válce.

Poválečná memoárová literatura má tři vrcholy: druhou polovinu čtyřicátých let, konec padesátých a počátek šedesátých let a pak o něco méně výraznější druhou polovinu let sedmdesátých.

V letech 1945 – 1947 tvořilo největší vzrůst počtu vzpomínkových knih svědectví o válce, o životě na frontách, v koncentračních táborech a věznicích. Byla to doba, v níž pamětníci (známí spisovatelé, umělci, politici i lidé běžných profesí), plni dojmů z prožité okupace, pociťovali naléhavou nutnost vyslovit své zážitky, seznámit s nimi ostatní, usvědčit fašismus, ukázat strádání i hrdinství lidí.

Paměti popisující období holocaustu vznikaly různými způsoby a s různým časovým odstupem. Jak bylo psáno výše, některé paměti lidé psali v době věznění. Pisatelé v nich zachycovali události ihned nebo krátce poté, kdy se staly. Často nevěděli, jestli své zápisky dokončí a zda je dokážou propašovat za zdi věznic nebo táborů.

¹³ VÁLEK, Vlastimil. *K specifčnosti memoárové literatury*. Vyd. 1. Brno, 1984., str. 11.

¹⁴ VÁLEK, Vlastimil. *Memoárová literatura 20. století*. Brno: CERM, 2000. 20 s. Item. Literatura. ISBN 80-7204-148-7., str. 3.

Další paměti vznikly až po kratším časovém odstupu, například po návratu domů nebo až byli opravdu fyzicky i psychicky schopni se k těmto událostem vracet. Někteří pamětníci se k sepsání svých vzpomínek ubírají s větším časovým odstupem. Jejich motivace může být různá. Za hlavní důvod lze považovat předání svědectví dalším generacím, aby nejen jeho potomci, ale i ostatní nezapomněli na to, co se událo. Mnozí do těchto vzpomínek zakomponují nejen období života za 2. světové války, ale vkládají do nich celý svůj dosavadní život. V těchto pamětech může kvůli velkému časovému odstupu docházet ke zkreslení skutečnosti. Autor si už nemusí pamatovat veškeré detaily, nebo může mít na dané období už jiný náhled.

Lze nalézt i autory, kteří své zážitky sepisovali do deníku již v koncentračním táboře i bezprostředně po válce a rozhodli se k vydání deníku až v pozdějších letech nebo krátce před koncem života, kdy formou poslední vůle požádali někoho z rodiny o jeho vydání.

Autoři pamětí v 80. a 90. letech minulého století často adresují tato vzpomínání svým dětem.

Řada deníků vyšla i těm, kteří holocaust nepřežili.

Všechna tato díla se snaží zaznamenat a vylíčit hrůznou dobu, která se v letech 1939-1945 odehrávala. Popisují události, které předcházely před odchodem do koncentračních táborů, a následné přežívání v koncentračních táborech. Své prožitky popisují velmi barvitě a se vši surovostí, s níž se odehrávaly. Byly to dramatické situace, které lidé podstupovali kvůli hladu a nemoci šířících se v lágrech, či zacházení s lidmi, jakožto méněcennými. Ze všech těchto hrůz člověka mrazí. Díky memoárové literatuře si tyto události můžeme neustále připomínat a uvědomovat si zřůdnost té doby, která je jednou z nejtemnějších kapitol novodobých dějin lidstva.

4 Dagmar Hilarová

4.1 Život a dílo

Dagmar Hilarová, vlastním jménem Berzettiová, byla česká spisovatelka a básnířka. Narodila se 26. března 1928 v Praze. V letech 1943–1945 byla internována do koncentračního tábora Terezín. Toto těžké období zaznamenávala do deníku, který vyšel až v roce 2010 pod názvem *Nemám žádné jméno*. Po válce dokončila střední školu a navštěvovala jazykový institut v Praze. Pracovala v zemědělství, ve zdravotnictví a jako sekretářka filmové produkce. Byla členkou Svazu (později Obce) spisovatelů a Syndikátu novinářů.

Psala verše, povídky, aforismy, texty k písním a epigramy. Za svůj život publikovala přes 60 knih. Těžištěm její práce byla tvorba pro děti – *Jednou si pět oveček postavilo domeček* (1989), *Veselá abeceda* (1992), *Jak si hraje příroda* (1992) a další. Její verše vycházely ve francouzštině, holandštině, němčině, angličtině, maďarštině a drobná próza v esperantu¹⁵. Dětské verše byly zařazeny do knihy *My Favourite Storybook* (Artia 1986) v anglickém a německém vydání.

Publikovala asi ve třiceti novinách a časopisech v zahraničí a účastnila se četných literárních pořadů a besed s posluchači. Zhudebněné texty byly uvedeny v Umělecké besedě v Praze v pořadu „Šanson 77“ - zpíval Rudolf Pellar - a jiné v interpretaci národního umělce Karla Bermana v NDR, byly vysílány rozhlasem a natočeny na gramofonovou desku. Jiné zhudebněné verše zazněly v Klubu skladatelů, v Klubu školství a kultury, v Muzeu Bedřicha Smetany a ve Šternberském paláci (1967-1976). Na představeních se podíleli Ljuba Hermanová, Jaroslav Jakoubek a Petr Eben.

Překládala také poezii západoněmeckých básníků a snažila se je uplatnit v českých novinách a časopisech (1968-1970). V pražské Viole byla uvedena tři pásma její poezie (1965-1974). Spolupracovala s československým rozhlasem.

Zemřela 1. července 1996 v Praze.

¹⁵ *Esperanto* – je nejrozšířenějším mezinárodním plánovaným jazykem.

5 Interpretace a analýza knihy Nemám žádné jméno

5.1 Děj

Deník je psán od roku 1942, kdy patnáctiletá Dagmar dostane na kabát našitou hvězdu upozorňující na to, že je Židovka.

Dagmar čeká na svého kamaráda Bubiho, jehož otec je příznivcem Hitlera, a svého syna se snaží vychovávat v přísném německém drilu. Styděla se mu hvězdu ukázat, jelikož věděl, co to znamená. Když Bubi hvězdu spatřil, objal ji a vyjadřoval jí podporu. Znali se spolu již od malička a i přes to, co se dělo, se měli rádi.

Začátkem března 1943 přišel Dagmar lístek s povoláním do transportu. Na lístku stálo pouze její jméno, nikoli rodičů. Otec byl čisté krve a matka do transportu nemusela, jelikož byla za otce provdaná. Před cestou do transportu si Dagmar balila věci. Podle dokumentu nesmělo zavazadlo vážit více než padesát kilogramů. Proto kufr balili a vybalovali několikrát po sobě, dokud neměl požadovanou hmotnost. Všichni z rodiny byli smutní, ale nechtěli to dávat najevo, aby Dagmařin odchod nebyl ještě těžší.

6. března 1943 se Dagmar s bílým povolávacím lístkem zařadila do fronty. Zde ji čekala kontrola zavazadla, musela odevzdat šperky a cenné věci. Následně vyčkávala, co se bude dít. Ráno je naložili do vagónů a vysadili v Bohušovicích. Odtud po únavném pochodu dorazili do koncentračního tábora Terezín. Tábor byl rozdělen na dva bloky. Podélné ulice Längestrasse směřovaly od severu k jihu a příčné ulice Querstrasse směřovaly od východu k západu. Tím vznikly zkratky L a Q doplňované čísly domů. V Magdeburských kasárnách bylo sídlo samosprávy, do Hamburských kasáren byly nastěhovány ženy a do Hannoverských muži. V katakombách Kavalírky byl útulek pro duševně nemocné.

Nechali je dlouho čekat před Ústeckými kasárenami, kde byla odbavovna. Zde všem prohledávali zavazadla a brali z nich vše, co se hodilo. Po odbavení byl každému přidělen slamník a vymezen prostor dvakrát jeden metr na kamenné podlaze.

Dagmar byla později odvedena do prostoru zvaném Dětský domov L410, který byl vyhrazen pro dívky. Zde se skamarádila s dvojčaty Hankou a Ilonou B., s nimiž sdílela kavalec. V domově také obdržela poukázku na jídlo do dětské kuchyně. Sem mohly chodit jen děti do sedmnácti let. Mělo jít o zvýhodnění, kterým byly dvě brambory navíc, místo krup buchta s krémem a dopis domů pouze s třiceti slovy.

Dagmar v táboře poznávala pestrost jídelníčku a také využila možnosti se v táboře vzdělávat, jelikož byly před nimi školy zavírány. Učitelé, kteří patřili mezi terezínské vězně, byli ochotni vést pro děti tajnou výuku. Probírali s nimi všechny látky od matematiky až po výuku cizích jazyků a filozofii. Dívky se v domově potily nad slohovými úlohami, řešily rovnice a psaly písemky.

Dagmar začala v táboře pracovat v úklidové četě a ve zbývajícím čase učila malé děti český jazyk a výtvarnou výchovu. Večer se ráda věnovala čtení.

Po pár týdnech strávených v táboře konečně našla svoji rodinu příbuzných, povolaných do transportu o pár dní dříve než ona. Teta Máří, strýček Eman i sestřenice Jarča a Věra byli živí. Dagmar ihned požádala o povolení k opuštění domova a přestěhovala se za příbuznými do bloku Q303b. Nijak si v ubytování nepolepšila. Prostory zde byly malé, chybělo okno a v matraci bylo víc štěnic a blech než v domově. V blocích byly špatné hygienické podmínky. Chyběly umývárny a všichni z ulice se myli pod pumpou na dvorku.

Se stravou v táboře to nebylo jednoduché. Jídla bylo málo, tak se musely dodržovat přiděly, aby jídlo vystačilo pro všechny. Hlad se v táboře na lidech podepsal. Hodně zhubli, vypadali starší než byli a z hladu se jim dělali boláky na nohách. Starší lidé řešili zahánění hladu tím, že se prohrabávali odpadky za kuchyní a na místě je pojídali.

Dagmar konečně dorazil balíček z domova, ve kterém byly samé dobroty. Na krabici šlo poznat, že prošel kontrolou, jelikož byl z půlky prázdný. Největší radost jí udělal vzkaz od maminky. Byl podle domluvy uschován v kelímku od sádla. Všichni z rodiny byli na živu a maminka Dagmar radila, aby byla co nejvíce silná.

Dagmar s Jarčou začaly chodit na kurz pro zubní instrumentářky. Učily se všechno důležité, aby se dokázaly orientovat v ústech pacienta. Aby mohly získat povolení k práci zubní instrumentářky, musely vykonat závěrečnou zkoušku. To se jim i povedlo. S tímto povolením by mohly práci vykonávat i po válce.

Velké nadšení z práce ve zdravotnictví však opadlo, když zjistily, že do zdravotnické práce spadá i pohřební služba. Situace v táboře se stala katastrofální. Terezín nebyl vybaven na tak velký počet vězňů. Nebylo dost vody, jídlo se podávalo plesnivé, studené a bylo ho málo. V táboře se rozmohla úplavice, infekční žloutenka, mozková onemocnění a tyfus. Zesláblá těla starých lidí snadno podléhala nákaze a úmrtnost se každým dnem zvyšovala. Jelikož bylo málo povozů na odvoz, byly mrtvolky nakládány na pekárenské vozíky. Ty pak dívky odvážely na určené místo.

V říjnu 1943 odjel první transport z Terezína v počtu asi pěti tisíc vězňů. Po Terezíně kolovala zpráva, že je odvezli na místo, kde existují plynové komory - do Osvětimi.

11. listopadu 1943 došlo v táboře ke sčítání vězňů. Odvedli je za ghetto na apelplac¹⁶. Obklíčení esesáky a četnictvem, čekali, co se bude dít. Bez jídla a pití je nechali stát na jednom místě přes deset hodin. Když došlo k akci, počítali je znova a znova. Do těch, co padali únavou, surově kopali. Mezi vězni nastala panika. Začali křičet, že je chtějí postřílet, a dali se na útěk. Rozrytým, mokrým prostorem, za zvuku výstřelů, se valila lavina čtyřiceti tisíc na smrt vyděšených štvanců. Kordónem vytvořeným četníky doklopýtali k bráně. Bylo jich méně o ty, kteří sčítání nepřežili, a zároveň o jednoho víc, který se na louce narodil.

V prosinci téhož roku odjel druhý transport na východ. Tentokrát v něm byli sami mladí lidé. Dagmar pochopila, že je Terezín jen přestupní stanicí. Kladla si v hlavě otázku: „Kdy dojde řada na nás?“. Strýc ji vždy uklidňoval, že se nemusí bát, že je zatím chráněná. Dagmar si ale nedokázala představit, že by v táboře zůstala sama.

Vánoce v Terezíně byly jiné než doma. Neměli pravý stromeček, tak si jej vyrobili z dřevěných tyček obalených zelenou bužírkou. Ozdoby pak nahradil řetěz z barevných papírů. Dárky obstarávali, jak to šlo. Dagmar dárky získala za odběrní poukaz. Jednou za rok si za něj mohli vybrat předmět, pocházející ze zabavených věcí. Šlo především o staré oblečení a prádlo, obuv a nádobí. Dagmar vybrala tetě teplou vestu, strýci palčáky a Jarči krajkový šál. Štědrovečerní večeře se skládala z polévky z kostky, fasovaného guláše s přidělenou omáčkou a buchtového dortu.

V táboře se vyskytovala i kavárna. Byla to místnost upravená z dřívějších obchodů. Měla pódium pro hudbu, stolky s bílými ubrusy a židle z ohýbaného dřeva. Vstupenky se vězňům vydávaly podle turnusu a na omezený čas. Jelikož se v kavárně mohly denně vystřídat zhruba čtyři tisíce lidí, návštěva byla možná jednou za čtyři měsíce. Dagmařinu tetu sem převedli, aby v nové kavárně pracovala. Měla z toho takovou radost, že vykonávala práci, kterou ani dělat nemusela. O kavárnu se starala, jako by byla její vlastní.

Konečně nastal čas, kdy dívky nastoupily na zubní oddělení. Jarča pracovala v Zenijních kasárnách a Dagmar v Hannoverských. Dagmařinou náplní práce bylo objednávat pacienty, vést záznamy provedených ošetření, míchat plomby a po ordinační době zametat podlahu. Byla přidělena k doktoru W., což byl starý, nervózní Rakušan, který neuměl ani slovo česky.

¹⁶ *Apelplac* = nástupiště před dozorcím posádky k přebírání vězňů.

Jelikož německy neuměla, snažila se s ním dorozumívat latinskými termíny, které pochytila na kurzu. U sousedního zubařského křesla pracovala doktorka Č.. Ta Dagmar pomáhala a názorně jí vše vysvětlovala.

V lednu 1944 přijel nový transport Holanďanů. Celý příjezd natáčela pražská Aktualita. Holanďané byli přivítáni terezínským vedením a vedoucí Holanďanů slušně poděkoval, jelikož jim vše věřil. Šlo pouze o divadlo pro světovou veřejnost. Kvůli transportu se vyklízely Hamburské kasárny. Vězenkyně vystěhovali na půdy a Holanďany nastěhovali místo nich. Zabavili jim veškerá zavazadla a nechali jim jen to, co měli na sobě.

Z transportu přišla na ambulanci třináctiletá Uli. Dagmar ji dostala na starost. Měla ji naučit práci potřebnou v ambulanci. Uli neuměla česky, tak se s ní Dagmar snažila dorozumívat, jak jen to šlo. Dívka byla dost nešikovná. Práce jí nešla, hodně věcí rozbila svou nemotorností. Dagmar jí proto pověřila zametáním ambulance, což uměla ze všeho nejlíp. Jelikož Uli neměla v táboře žádnou rodinu, přilnula k Dagmar. Občas ji přišla obejmout a obdarovávala ji pusinkami na tvář.

Nejstarší sestřenice Věrka začala pracovat v kuchyni. To znamenalo začlenění se mezi nejvyšší kádry. Když jednou rozhazovala vápno na hromadu kuchyňských odpadků, uviděla v ní ležet tělo stařenky. Nejspíše zemřela vysílením, když se chtěla nasytit. Od té doby Věrka v kuchyni dávala více polévky těm, u kterých viděla, že hladem neudrží ani jídelní misku.

Jednoho dne se v táboře Dagmar náhodně seznámila s Jiřím. Měla rozbitou botu a on jí ji opravil. Od Jarči se dozvěděla, že se tento kluk již několik dnů potlouká kolem jejich příbytku. Dagmar to moc potěšilo. Když se jednou potkali u nich v ulici, zapovídali se a od té doby se vídali každý den. Čekával na ni před ambulancí a vždy měl naplánováno, co s volným časem. Dagmar si s Jirkou moc rozuměli, měli stejné záliby i fantazii. Byli do sebe zamilovaní a tím byl pro ně pobyt v táboře o něco snazší.

V červnu 1944 se na příkaz obersturmführera¹⁷ konala zkrášlovací akce tábora. Zmizely dřevěné ploty kolem náměstí, provizorní domy i závory. Chodníky se drhly rýžákem, do obchodů přišlo zboží, které si vězni nemohli koupit. Za budovou domova postavili besídku s houpačkami a kolotočem. Na baště upravili prostranství pro hřiště včetně branek a sítí. Zpřístupnili také uzavřený prostor za Sudetskými kasárnami, kde stála Sokolovna. Všechny práce vykonávali vězni v nezvyklém tempu a s karabáčem v zádech. Tohle vše se dělo

¹⁷ *Obersturmführer* - byla hodnost příslušníků paramilitárních jednotek NSDAP oddílů Sturmabteilung (SA) a Schutzstaffel (SS). Přeložit do češtiny se dá jako "starší vůdce útočné jednotky".

kvůli mezinárodní komisi, která měla do tábora přijet. Tímto způsobem chtěli zahladit stopy bídy a útisku panující v táboře.

Dagmar s Jirkou v téhle komedii měli sehrát také svou roli. Je a další ještě dobře vypadající vězně oblékli do pěkných a čistých šatů. Nahnali je do sokolovny, kde byl zřízen provizorní společenský sál. Zde měli všichni zúčastnění sedět u stolků a usmívat se, jelikož na ně po celou dobu mířily kamery. V sále chodil vrchní a rozdával červenou limonádu s brčkem. Když začala hrát hudba, šli všichni tančit valčík a řídili se přesně podle scénáře. Jakmile bylo vše zaznamenáno, představení skončilo.

V srpnu přijel další transport z Holandska. Šlo o dva tisíce nových lidí. V tu dobu bylo v Terezíně již kolem pěti tisíc holandských vězňů. I přes květnové odsuny na východ byl Terezín přeplněným městem. Kvůli tomu se šířily nakažlivé choroby. Jedna postihla Dagmar i Jarču. Skončily v nemocnici s úplavicí. Dagmar se z nemoci vyléčila, ale u Jarči nastaly komplikace. Byla u ní nalezena ještě vážnější nemoc, a to úbytek červených krvinek. Bolela ji nesnesitelně hlava a pořád se jí chtělo spát. Byla převezena na dětskou marodku k profesorovi Š.. Sem se dostávaly jen těžké případy. Jarča potřebovala rychlou transfuzi krve, ale neměli její krevní skupinu. Teta ani Dagmar jí nemohly svou krví pomoci. Hledaly tedy další dárce, u kterých by se našla stejná krevní skupina, jakou měla Jarča. Povedlo se. Tutéž krevní skupinu měla Uli. Aby se Jarča co nejdříve uzdravila, potřebovala co nejvíce jíst. Věrka si opatřila placatou plechovku, ve které vynášela z kuchyně jídlo pro Jarču. Bylo to nebezpečné, ale nezbytné.

Jednoho zářijového dne přišel do kumbálu staršina, který pracoval se strýčkem u závor. V ruce držel papírek s povolávacím příkazem do transportu. Strýček z papírku přečetl všechna jména kromě Dagmar. Na sbalení měli pouze dva dny. Ráno už stál na vlečce vlak a kolem plno esesáků a četníků. Hnali vězně holemi a mlátili do nich pažbami pušek, aby urychlili nástup. Jarča ještě ani nebyla v pořádku, když nastupovali do transportu. Sotva se držela na nohou. U vlaku nebylo možné se s rodinou ani pořádně rozloučit. Ostražitě hlídali skupinky loučících se a zahnali je dřív, než se stačili obejmout. Teta Dagmar uklidňovala, aby se o ně nebála, že jí pošlou zprávu hned, jak to půjde.

Po odchodu rodiny Dagmar obklopovala prázdnota. Jediné, co ji drželo na nohou, byl Jirka, kamarádky z domova a práce. V kumbálu na Q303b začala hospodařit s Jirkou. Vařili si, starali se o sebe a celkově se chovali, jako by byli manželé.

Jednoho dne byl vydán přísný zákaz vycházek z domu. Aby zákaz nikdo neporušil, stály v ulicích hlídky. I přes zákaz někteří vězni spatřili průvod dětí různého věku, které si nesly uzlíky s osobními věcmi. Byly vyhublé, rozedrané a v očích měly hrůzu. Vedli je k odvěšivovací stanici, kde byl nápis „Achtung Gas!“. Když zazněl rozkaz, aby se svlékly, začaly ty starší v panickém strachu křičet plyn, plyn a tlačit se pryč. Šlapaly po sobě a nedaly se přesvědčit, že je chtějí pouze zbavit obtížných parazitů. Byly to děti z Bialystoku. Staly se svědky likvidace ghetta a zřejmě věděly o plynových komorách v Polsku, o kterých v lágru nikdo neměl ani tušení. Po dramatické odvěšivovací akci odvedli děti do oddělených západních baráků a nikdo je už víckrát nespatřil.

V Terezíně také vzrostl počet sebevražd. Šlo především o přestárlé vězně, kteří již neměli dostatek sil čelit hladu a nejistotě. I přes tyto skutečnosti zde vznikaly nové a pevné svazky mladých lidí, kteří chtěli svůj vztah legalizovat a dosáhnout zápisu na jednu evidenční kartu jako manželský pár. Smyslem zápisu byla nepatrná naděje na zařazení do stejného transportu nebo ochrana před ním.

V říjnu nastal další zásah pro Dagmar. Jirku povolali do transportu. Poprvé a naposledy spolu prožili noc a navštívili svá nejmilejší místa.

Tvář tábora se změnila. Během jednoho měsíce odjelo jedenáct velkých transportů a koncem října se Terezín proměnil v mrtvé město. Kdo Dagmar ještě v táboře zůstal, byla Uli a Liliana, Eva a Lilka z domova. Vytvořily pětিলístek a jedna bez druhé neudělala ani krok.

Společně se zúčastnily urnové akce. Bylo jich několik set žen a dětí. Shromáždily se v pevnostním ochozu a utvořily řetěz, na jehož konci čekal nákladní vůz, který měl urny odvézt k řece a tam se měl popel z nich vysypat. Uren prý bylo kolem třiceti tisíc.

Dagmar ze všeho byla nejen psychicky vyčerpaná, ale už i fyzicky. Cítila tlak v hlavě a neustále byla ospalá. Její stav se nezdál doktoru L. a poslal Dagmar k neurologovi do Vrchlabské nemocnice. Při vyšetření bylo zjištěno, že její stav je vážný a hned si ji tam nechali. V táboře v té době řádila infekční encefalitida - zánět mozkových blan. Dagmar s touto nemocí přišla za pět minut dvanáct. Nemohla hýbat hlavou a dostala vysoké teploty. Obávaná nemoc se u Dagmar projevila v plném rozsahu. Upadla do bezvědomí na dlouhé týdny. Probudila se až po novém roce v lednu 1945, začátkem února poprvé dokázala vstát z postele a projít se k oknu a v březnu ji z nemocnice propustili.

Po několika krocích z nemocnice se zastavila, aby se pořádně po ulici rozhlédla. Všimla si, že je v ulicích ruch, který ji mátl. Od kamarádek zjistila, že zaspala velkou událost. Do tábora

přivezli „polovičky“ ze smíšených manželství, ochrana už neplatila pro nikoho. První transport přijel v lednu a další transporty stále příjížděly. Dagmar měla radost a těšila se, až uvidí maminku.

Místo maminky přijela teta Marta a hned Dagmar vyprávěla novinky. Maminka nepřijede, jelikož je pro Němce potřebná. Pracuje na dva úvazky, dopoledne v sirotčinci a poté chodí uklízet opuštěné byty po odsunutých. Do zařízených bytů následně stěhují německé rodiny. Změna nastala také u tatínka. Ten byl již sedm měsíců v koncentračním táboře. Minulý rok přišlo gestapo, obrátilo celý byt vzhůru nohama a v knihovně našlo nějaké papíry. Dagmar se zajímala i o Bubiho. Ten odjel do Německa, aby se zbavil táty. Celou noc si spolu povídaly o věcech smutných i veselých.

I když Dagmar nebyla ještě úplně fit, uznali ji za práce schopnou. V ambulanci byl nový doktor Š.. Tentokrát to byl Čech. Doktor Š. vyžadoval rychlé teplo. Ochotně Dagmar zasvěcoval do tajemství Aeskulapů a jednal s ní jako s rovnocenným partnerem. Dřívější práci vykonávala Uli, ale kartotéku stále zakládala Dagmar. Když vypisovala hůlkovým písmem na zelený papírek příjmení, zarazila se. Před Dagmar stál muž, jehož příjmení, jméno i vzhled byl stejný, jako popisoval Jirka. Byl to Jirkův otec. Díky němu se dozvěděla, že je Jirka v Mauthausenu a že žije.

20. dubna 1945 přijel transport zubožených vězňů. Ani zdaleka se nepodobali lidským bytostem. Byli zavšivení, měli holé hlavy a tělo plné boláků. Vzbuzovali hrůzu a děs. Přišli z různých evakuovaných táborů a sotva stáli na nohou. Od vězňů se konečně v Terezíně dozvěděli pravdu o plynových komorách a nelidském mučení, o hromadných hrobech a popravách. Tábor se proměnil v obrovský lazaret. Každý den přibýval další přísun ubožáků, kteří potřebovali umýt, obléknout, zbavit parazitů a hlavně lékařskou pomoc. Z toho důvodu vypukla v táboře epidemie skvrnitého tyfu a úplavice. Stále přibývaly nové transporty na kost vyhublých vězňů všech národností. V Terezíně bylo už plno. Odvoz mrtvých těl vázl a hnilobný zápach se šířil táborem. V táboře byly vykopány hromadné hroby, kam hoši z domova mládeže vozili pytle s nehašeným vápnem.

Konec války nastal 5. května 1945. Na kostelní věži a komandatuře vlála československá vlajka a vlajka Mezinárodního červeného kříže, který převzal Malou i Velkou pevnost pod svou ochranu.

Když vše skončilo, vydala se Dagmar domů. Maminka ji už čekala. V objetí a se slzami odplavily celou minulost. Otevřely se dveře od kuchyně a mezi nimi stál tatínek. Byl shrbený,

o holi, s propadlými rameny a voskovou tváří. Dagmar jen těžce zápasila se slzami a představovala si, co všechno musel otec prožít. Konečně spolu seděli v kuchyni, popíjeli kávu a vzpomínali na tetu Máři a ostatní, kteří se již z tábora nevrátili.

V příštích dnech se Dagmar začala rozhlížet kolem sebe. Procházela se po Starém Městě a zaznamenávala bolestné ztráty, které válka způsobila. Zbořené domy, protiletecké kryty a vysypaná okna. Zničené památky, opuštěné příbytky, to všechno byl pozůstatek války.

U Dagmar v rodině se začala situace zlepšovat. Maminka chodila do obchodu místo tatínka, kterého měla v péči Dagmar. Rychle se zotavoval, chodil bez hole, jen špatně artikulovat a jeho levá tvář následkem nervových změn zůstala nepatrně pokřivená. Teta Hermína se ujala role kuchařky.

Jednou odpoledne někdo zazvonil. Když Dagmar otevřela dveře, nemohla uvěřit svým očím. Ve dveřích stál Jirka. Radost se smísila s bolestí. Měl zuboženou tvář a nehmotné tělo. Propadlé tváře pokrývaly tmavé dolíčky a lebka nesla náznak vlasového porostu. Vypadal přesně tak, jako ostatní evakuovaní chudáci. Když se Dagmar částečně vzpamatovala, viděla, jak se maminka usmívá a odvádí Jirku do pokoje. V tu chvíli byly venku slyšet rány ze samopalu. Vzápětí se rozlétly dveře a vstoupil Bubi. Dagmar zaplavila obrovská vlna radosti, že válku přežil a že před ní stojí zdravý a krásný. Přes rameno měl přehozený samopal. Výstřely měly znamenat ohňostroj na uvítanou. Bouřlivě zvedl Dagmar do výšky a políbil ji. Měl na to právo, ale Dagmar věděla, že ten, kdo ji nejvíce teď potřebuje, a který je pro ni důležitý, je Jirka. Dagmar vzala Bubiho za ruku, zavedla ho k Jirkovi a vzájemně je představila.

5.2 Analýza knihy

Neuvěřitelný příběh básnířky a spisovatelky Dagmar Hilarové, která byla jako nositelka „nečisté rasy“, krátce před patnáctými narozeninami transportována do terezínského ghetta a strávila zde více než dva roky. Deník se stal rodinnou památkou na tyto dva těžké roky života. Po téměř dvaceti letech se autorka rozhodla k zápiskům vrátit. Autentické vzpomínky dostávaly v průběhu několika let podobu souvislého textu, prokládaného básněmi. Podle svědectví syna autorky text vznikl velmi pomalu. Předpokládá se, že muselo být pro autorku velmi těžké vracet se k bolestným vzpomínkám. Spekuluje se také o tom, že pociťovala cosi jako autorskou nejistotu, protože v 60. letech 20. století byla známá především jako novinářka a autorka básní, nikoli jako autorka beletrie. Proto dala rozpracovaný text přečíst Jiřímu Pavlovi, který je autentickou postavou příběhu. V té době přišlo povzbuzení k pokračování práce také od bratra spisovatele Oty Pavla Jiřího. Rukopis byl dokončen v šedesátých letech. Text se vydání,

i přes jeho mimořádnou kvalitu, nedočkal. V 70. letech vyšly v československém tisku alespoň ucelené ukázky z této knihy.

Knihu *Nemám žádné jméno* už desítky let provází spor o to, kdo je jediným autorem. Knihu vydala pod svým jménem nizozemská spisovatelka Miep Diekmann, která si autorství neprávem přisoudila poté, co jí skutečná autorka důvěřivě svěřila svůj rukopis. Deník se na čas stal mezi nizozemskou mládeží populárnější než Deník Anny Frankové. I přes všechna porovnávání textů rukopisu české autorky i textu knihy nizozemské autorky, stále není jisté, na čí straně je pravda.

5.3 Stavba díla

Kniha existuje ve dvou verzích.

První verze knihy *Nemám žádné jméno* vyšla v nakladatelství Svoboda Servis v roce 2010. Syn Dagmar Hilarové, Ing. Evžen Hilar, ji nechal vydat formou faksimile.

Kniha obsahuje 136 stran. Skládá se z předmluvy, obsahu deníku a doslovu. Předmluva i doslov jsou přeloženy do anglického jazyka. Předmluva nám přibližuje obsah deníku a poskytuje informace o mezinárodních oceněních, které deník získal. Doslov nás seznámí o podvodu ze strany holandské spisovatelky Miep Diekmannové (o které se zmiňujeme viz výše). Jsou zde obsaženy oskenované originální dokumenty z holandského nakladatelství Leopold, který tento deník vydal jako originál holandské spisovatelky. Dále obsahuje výpověď Jiřího Pavla (hlavního představitele deníku) a svědectví o tom, že deník byl napsán Dagmar Hilarovou, a nakonec i oskenovanou poslední vůli Evženovy matky s prosbou o vydání knihy v České republice.

V knize je děj deníku psán na psacím stroji. Jde o původní sepsání originálu samotnou autorkou v 60. letech. Deník je rozdělen (nebo psán) podle roků a měsíců, v nichž se události odehrály. Text obsahuje básně, které autorka skládala na základě toho, co právě prožila. V textu se objevují chyby opravené psacím strojem a vynechaná písmena. Ta jsou doplněna ručně černým perem nebo fixou. Jestli jde o korekci autorky, jejího syna nebo čtenářů, kteří si již knihu půjčili (jedná se o knihu z knihovny), není jisté.

Druhá kniha je vydána nakladatelstvím Fragment v roce 2012.

Kniha obsahuje 95 stran. Skládá se z předmluvy, příběhu knihy „Nemám žádné jméno“, deníku Dagmar Hilarové a z ukradeného autorství knihy.

Předmluva je stejná jako u vydání 1. verze knihy. Jde o předmluvu napsanou synem Dagmar Hilarové, Evženem Hilarem.

Část *Příběh knihy „Nemám žádné jméno“* pojednává o pátrání po původu knihy, který napsala dokumentaristka Bronislava Janečková spolu s Danielem Moravcem. Vyskytují se zde kopie smlouvy podepsané mezi nizozemskou a českou autorkou, také zde porovnávají texty české a nizozemské verze.

V části *Deník Dagmar Hilarové* je děj celého deníku. Oproti první verzi je deník prokládán dobovými fotografiemi hrdinů, originálními dokumenty nebo snímky z prostředí Terezínského ghetta a Prahy. Vyskytují se zde stejné básně jako v první verzi knihy.

Část *Ukradené autorství knihy* obsahuje doslov Holanďanky Miep Diekmannové o tom, že knihu napsala ona podle vyprávění cárů vzpomínek terezínského vězně Dagmar Hilarové. Dále obsahuje vyjádření Dagmar Hilarové o dohodě s Holanďankou a o smlouvě, kterou s ní podepsala. V této části nalezneme poslední vůli Dagmar Hilarové a základní fakta z posledních třiceti let ohledně tohoto deníku.

Název knihy *Nemám žádné jméno* postihuje fakt, že autorka v době svého pobytu v koncentračním táboře byla zaznamenána podle čísla nikoli podle jména.

Kompozice je chronologická, doplňovaná kompozicí deníkovou. V díle se vyskytuje jedna hlavní dějová linie. Příběh je vyprávěn autorskou řečí v ich-formě.

5.4 Prostředí a čas

Děj se odehrává v roce 1942 v Praze a následně v koncentračním táboře Terezín v letech 1943-1945. V knize je popisována řada pražských míst jako Prašná brána, hotel Paříž, Rybná ulička, Letná, Staré Město, Staroměstská radnice, Husův pomník a další. Dále se v knize objevují Trávníčky, kam byly posílány skupiny Židů zařazených na práci v zemědělství.

5.5 Jazyk a styl

V knize se vyskytují jak věty jednoduché, tak i dlouhá souvětí. Dílo se skládá z dialogů postav. Vypravěčský styl je autorský. Autorka při popisu prostředí dokázala vystihnout atmosféru v koncentračním táboře. „*Kotlina byla obkličena ozbrojenými esesáky a četnictvem, nad námi hrozivě kroužila letadla. Stáli jsme na louce jako stádo před značkováním. A pořád se nic nedělo. Nikdo nás nepočítal, jen nás hlídali. ...Stáli jsme hodinu, tři hodiny, deset.... Bez jídla a pití, stále ve střehu...Byli mezi námi ženy a děti, starci a nemocní. Padali únavou. ... Do těch, kteří nevydrželi stát, surově kopali...Nastala panika. ...Rozrytým, mokrým porostem se valila*

lavina čtyřiceti tisíc na smrt vyděšených štvanců. Bylo nás méně o ty, co sčítání nepřežili – a přitom o jednoho víc. O toho, který se tam na louce narodil.“¹⁸ Autorka často užívá přímou řeč k vystupňování děje: „*Neblázni,*“ *šeptal.* „*Prosím tě, neblázni...!*“¹⁹. V knize se objevují řečnické otázky, aposiopese. Nachází se zde mnoho přirovnání, například *žlutá hvězda vyšla jako večernice*²⁰, *seděla na břišku prstu jako rubínový korálek*²¹, *zdrobněliny čeníšek, slzička*. Objevují se i přísloví *Pod svícnem bývá tma*.²² Vzhledem k obsahu je zde použito mnoho slov z vězeňské mluvy *vašraum*, *apelplac*, *komando*²³ a terezínských výrazů *šlojska*. V knize se často objevují německé věty, názvy a jména například *langestrasse achtung gas*, *wer ist das*, *obersturmführer Rahma* a další. Text je srozumitelný, jazykově pestrý. V díle nenajdeme žádné konkrétní vulgární výrazy, autorka pouze konstatuje, že ten dotýčný použil několik sprostých slov.

5.6 Rozbor poezie

Prozaická forma textu je prostupována poezií.

V deníku nalezneme celkem dvacet básní. Hlavní myšlenkou při tvorbě básní bylo pravděpodobně zachytit nejen realitu života v té době a v koncentračním táboře, ale také vyjádřit své vlastní pocity.

Básně jsou psány volným veršem, řádky nejsou vždy stejně dlouhé, není u všech básní patrná pevná struktura.

Takové ráno

Truchlivý pohled na nastupující fašismus s jeho absurdním „bojem o čistou rasu“.

Třicet slov

Co může obsáhnout pouhých třicet povolených slov v dopisu od dítěte z Terezína pro rodiče?

¹⁸ HILAROVÁ, Dagmar. *Nemám žádné jméno*. Vyd. 1. [Praha]: Svoboda Servis, 2010. 117 l., xviii s. ISBN 978-80-86320-66-3., str. 37.

¹⁹ Tamtéž str. 4.

²⁰ Tamtéž str.4.

²¹ Tamtéž str.8.

²² Tamtéž str. 5.

²³ *Vašraum* = umývárny, *apelplac* = nástupiště před dozorcím posádky k přebírání vězňů, *komando* = vojenský oddíl se speciálním úkolem.

Dětská kresba

Asi nejsilnější báseň knihy o zničeném dětství všech odvečených dětí v Terezíně. Báseň o pokřiveném prostředí, které vládne dětem v koncentračním táboře, a jeho vlivu na vývoj těchto dětí.

Mors poetica

O odcházejícím dětství v závislosti na snovém prožitku první lásky uprostřed baráku na kavalci mezi štěnicemi.

Slepá babička

Popis skutečné postavy „slepé paní Körplové“, která hrdě nese svůj tragický osud v mlýnici živoření uprostřed koncentračního Terezína.

Tři závory

Rozhraní světů tvoří závory, pomyslné světy mezi svobodou a internací, hranicí mezi životem a smrtí, mezi nebem a peklem.

Železářství

Z absurdity přežívání v Terezíně čerpá téma této básně. Ze zavazadel, která nacisté zabavili svým vězňům, si okradení lidé mohli jednou za rok za odměnu vybrat nějakou věc. A tato uloupená drobnost, např. rukavice, rozhodovala mnohdy o jejich dalším bytí či nebytí. Dovedete si představit horší peklo?

V kavárně

Pomíjivost života na tomto prokletém kousku země „...jeden hrál první housle, druhý kontrabas. Ten třetí čelista to byl, dávno se nebe zhudebnil“.

Chléb a Menáž

Vyměníš zimu za hlad? O tvém zítřku se rozhodne podle toho jak se „král“ dozorce vyspal. Báseň drásavé stejně jako život ve frontě na jídlo, ve frontě na život či smrt.

Láska

Jímavá úvaha o lásce na spáleništi lidských osudů.

Deportační vlak

Vlak jako bárka převozníka přes řeku Styx. Bez naděje, bez života. Bez návratu.

Za krematoriem

Reakce na přenos a likvidaci papírových uren umučených. Stejně jako po požáru raší ze spáleniště nový život, tak i v popelu umučených dřímají časované miny pomsty tyranům.

Máj 1945

Konec války, konec mučení a hladu, konec Terezína. Radost z obnovené svobody a smíření.

V básních jsou použity umělecké jazykové prostředky. Využívány jsou řečnické otázky – *tak proč nás krotí?*²⁴, *Narodil ses? A proč jen?*²⁵. Častá jsou přirovnání – *Byla slepá jako střep*²⁶, *A každý hmatl volnost, jako slepec tvář druhého*²⁷; hyperboly – *Na den, či rok, na doživotí/ Jsme mrtvá zvěř, tak proč nás krotí?*²⁸; personifikace – *Do všech stran si vlaky hvízdly*²⁹, *Zatleskaly nárazníky*³⁰, *Stromy své květy nedonosi*³¹ a *Paměť prokousala se ven*³², epanastrofy – *Byla slepá jako střep, jako střed od zrcadla*³³, anafory – *Ne, hvězdy už pozhasínaly*³⁴, *Do rána s hákovými kříži/ Do rána v kterém bubny víří.*³⁵

5.7 Motivy

5.7.1 Motiv lásky

Hned na začátku deníku se objevuje motiv lásky u Dagmar a Bubiho. V deníku není zřejmé, zda jde o lásku partnerskou nebo přátelskou. I přesto, že se Dagmar v deníku zmiňuje o prohloubení přátelství, nejspíše byli oba do sebe zamilovaní, ale válka jim nedala možnost svoji lásku rozvíjet. On byl syn příznivce Hitlera a Dagmar židovská dívka. Z odchodu Dagmar do transportu byl zdrcený a rozhodl se za ní utéct do Terezína i s vědomím, že se dostane do potíží. „*Písmenka mi začala tančit před očima – Bubi utekl za mnou: Nad plamenem svíčky písmenko vylézalo za písmenkem. Vybral prý doma celou spíž, ukradl otčímovi klíčky od auta a dostal se až do Terezína, kde se hlásil na komandatuře a dožadoval setkání semnou.*

²⁴ HILAROVÁ, Dagmar. *Nemám žádné jméno*. Vyd. 1. [Praha]: Svoboda Servis, 2010. 117 l., xviii s. ISBN 978-80-86320-66-3., str. 12.

²⁵ Tamtéž str. 13.

²⁶ Tamtéž str. 31.

²⁷ Tamtéž str. 109.

²⁸ Tamtéž str. 12.

²⁹ Tamtéž str. 76.

³⁰ Tamtéž str. 76.

³¹ Tamtéž str. 91.

³² Tamtéž str. 13.

³³ HILAROVÁ, Dagmar. *Nemám žádné jméno*. Vyd. 1. [Praha]: Svoboda Servis, 2010. 117 l., xviii s. ISBN 978-80-86320-66-3., str. 31.

³⁴ Tamtéž str. 29.

³⁵ Tamtéž str. 2.

Měl na sobě uniformu a vystupoval jako z pověření pražského útvaru SS. Ted' ho z toho otčím vysekává, ale hrozí mu deportace do některého z lágrů.“³⁶ Opravdovou lásku zažila Dagmar až v terezínském táboře, kde potkala Jiřího. Nebýt rozbité boty, kterou Dagmar měla a on ji opravil, možná by spolu nezačali mluvit a nikdy se nedali dohromady. Od tohoto setkání se Jiří potuloval kolem jejich domu s úmyslem se s Dagmar opět setkat. *„Konečně jsme se náhodou potkali. A náhodou v naší ulici. Už z dálky jsem zaznamenala jeho kostkovanou šálu a když i on zaznamenal mne, chtěl se zas proměnit v stín. ... „Ty tu někde bydlíš?“ zeptala jsem se hloupě. A on na to: „Proč?“ „Že tu chodí hodně kluků s kostkovanou parádou na krku.“ Zrudl až po kořínky vlasů. ... Pak jsme se vídali každý den. ... Na svých sedmnáct let měl bohatý slovní rejstřík, stejné záliby jako já a navíc fantazii. To všechno mne k němu přitahovalo, ale hlavně se mi líbil. Moc.*“³⁷ Jejich láska vzkvétala. Trávili spolu každou chvíli. Scházeli se na různých místech a snili o životě bez války. I přesto, že jejich láska probíhala za zdmi koncentračního tábora, byli šťastní, protože měli jeden druhého. *„Ač to zní paradoxně, zdá se mi život nádherný. I tady, za hradbami a dráty svítí slunce. ... Máme s Jirkou svá posvátná místa, kam se vracíme mlčet a snít, srdce na srdci, ústa na ústech. Taková jsi ty, lásko, dokážeš změnit ráj v peklo a peklo v ráj.*“³⁸

5.7.2 Motiv přátelství

V Terezíně měla Dagmar hodně kamarádek z dětského domova, v němž chvíli po příjezdu do tábora bydlela. Nejvíce se kamarádila s Lilkou, dvojčaty Hankou a Ilonou a s Evičkou. Společně se učily, povídaly si a menší děti vyučovaly kreslení. Když pak Dagmar bydlela se strýcem a tetou, stále je navštěvovala a nosila jídlo a dobroty. *„Byla jsem na návštěvě v dětském domově a přinesla jsem Evičce půl fasované buchty. Holky mě přivítaly jak se patří. ... Evička mi přinesla ukázat své nové obrázky – jednou z ní bude výtvarnice – a jeden obrázek mi věnovala.*“³⁹ Její nejlepší přítelkyní byla sestřenice Jarča, se kterou pracovala jako zubní asistentka. Vždy si spolu rozuměly, a jelikož se znaly od dětství, byly pro sebe jedna druhé oporou. Další dobrou kamarádkou jí byla Liliana. Ze začátku nebylo jednoduché se s ní spřátelit, jelikož Liliana všechny pokusy o sblížení odmítala. Její matka zemřela týden

³⁶ HILAROVÁ, Dagmar. *Nemám žádné jméno*. Vyd. 1. [Praha]: Svoboda Servis, 2010. 117 l., xviii s. ISBN 978-80-86320-66-3., str. 27.

³⁷ HILAROVÁ, Dagmar. *Nemám žádné jméno*. Vyd. 1. [Praha]: Svoboda Servis, 2010. 117 l., xviii s. ISBN 978-80-86320-66-3., str. 58-59.

³⁸ HILAROVÁ, Dagmar. *Nemám žádné jméno*. Vyd. 1. [Praha]: Svoboda Servis, 2010. 117 l., xviii s. ISBN 978-80-86320-66-3., str. 70-71.

³⁹ HILAROVÁ, Dagmar. *Nemám žádné jméno*. Vyd. 1. [Praha]: Svoboda Servis, 2010. 117 l., xviii s. ISBN 978-80-86320-66-3., str. 25.

po příjezdu do Terezína a ona její smrtí ztratila důvěru v jakékoli mezilidské vztahy. Když tato fáze přešla, staly se dobrými kamarádky. Ony dvě s Jarčou tvořily v táboře tým. Děly se o jídlo, půjčovaly si oblečení, staraly se o sebe, když byly nemocné a celkově si navzájem pomáhaly. „Založíme komunu,“ řekla jsem, „to znamená že všechno, co je mé je i tvé. Začneme společně hospodařit, a to hned.“ Potěžkala jsem v rukou boží dárek. „Ale ...“ Nenechala jsem Lilianu domluvit, vím, co chtěla říct. Proto jsem dodala: „Půjčíš mi odpoledne svůj modrý svetr, na baště je utkání. Víš, že se mi líbí.“ „Holky, to bude ohromné!“ zajásala Liliana. Když dáme všechno společně do kupy, všeho bude třikrát tolik!“ I to byla terezínská matematika.“⁴⁰

5.7.3 Motiv práce

V Terezínském táboře byli vězni začleňováni do různých pracovních odvětví, jelikož nápisy u Terezína hlásaly: *Pracovat a učit se!* Tyto nucené práce plnily funkci trestu, „výchovy“ a teroru ve všech táborech vytvořených SS. Dagmar začala v táboře pracovat v úklidové četě a následně v zemědělství, což mělo výhodu v tom, že vězni odcházeli pracovat mimo ghetto. Později bylo jí a Jarči nabídnuto udělat si kurz na zubní instrumentářky. Po jeho dokončení nastoupily na zubní oddělení. „Jarča pracuje v Zenijních kasárnách a já v Hannoverských. Objednávám pacienty, činím záznamy provedených ošetření a míchám plomby. Doktor W., ke kterému jsem byla přidělena, je starý, nervózní pán, Rakušan, který neumí ani slovo česky.“⁴¹ Tuto práci Dagmar vykonávala až do konce války. Její sestřenice Věrka pracovala v táboře v prádelně a poté v kuchyni. Práce v kuchyni byla těžká, ale ten, kdo v ní pracoval, alespoň zahnal hlad. „Věrka, má dospělá sestřenka, už nepracuje v prádelně, ale v kuchyni. Štěstí se na ní usmálo, nebo mu trochu pomohla – a začlenila se mezi nejvyšší kádry. Je to sice dřina, ale aspoň se nají. Viděla jsem ji nést necky plné vařeného tuřínu, se kterými by měli i dva chlapi co dělat, ale ona si je nadhodila jako prachovou peřinku a ještě si zpívala.“⁴² Teta v táboře vykonávala práci v K produkci, kde se vyráběly součástky rozmrazovacího zařízení k automobilovým motorům pro válečné účely. Když K produkci zrušili, přeřadili ji do kavárny. Strýc pracoval ve funkci strážce ghetta. Stál u závor a dohlížel na to, kdo a co odchází a přichází do tábora.

⁴⁰ HILAROVÁ, Dagmar. *Nemám žádné jméno*. Vyd. 1. [Praha]: Svoboda Servis, 2010. 117 l., xviii s. ISBN 978-80-86320-66-3., str. 28.

⁴¹ HILAROVÁ, Dagmar. *Nemám žádné jméno*. Vyd. 1. [Praha]: Svoboda Servis, 2010. 117 l., xviii s. ISBN 978-80-86320-66-3., str. 44.

⁴² HILAROVÁ, Dagmar. *Nemám žádné jméno*. Vyd. 1. [Praha]: Svoboda Servis, 2010. 117 l., xviii s. ISBN 978-80-86320-66-3., str. 56.

5.7.4 Motiv nemoci

V deníku je patrný motiv nemoci. Tábořem se šířily nakažlivé choroby. Jednou takovou se nakazila i Dagmar s Jarčou, a to úplavicí. Dagmar se dokázala vyléčit, u Jarči nastaly komplikace. Když už si mysleli, že je z nejhoršího venku, našli ji závažnější nemoc – úbytek červených krvinek. „*Pořád se jí chtělo spát a bolela ji nesnesitelně hlava. Převezli ji na dětskou marodku k profesoru Š., kam se dávaly jen těžké případy. „Potřebuje rychle transfúzi“ oznámil nám doktor. „Ale bohužel, nemáme její krevní skupinu.“ ... Tutéž krevní skupinu jako má nebohá sestřenka, měla – Uli.*“⁴³ Léčba v táboře by Jarču nejspíše zachránila. Přesto, že stále ležela v nemocnici, povolali celou rodinu kromě Dagmar do transportu, ze kterého se již nevrátili. V Terezíně Dagmar onemocněla ještě jednou, vážnější nemocí než byla úplavice. V táboře řádila infekční encefalitida (zánět mozkových blan) a u Dagmar se nemoc projevila v plném rozsahu. Bylo to s ní velmi vážné. Díky rychlé pomoci a léčbě se uzdravila. „*V té době řádila v táboře infekční encefalitida /zánět mozkových blan/ a já přišla, jak se říká, za pět minut dvanáct. Hlavou jsem už vůbec nemohla hýbat a dostavily se vysoké teploty, které mne úplně položily na lopatky. ... Zmítala jsem se mezi životem a smrtí, kdy podvýživou oslabený organismus odmítal spolupracovat a bránit se.*“⁴⁴

5.7.5 Motiv smrti

Přestože v Terezíně nebyly zřízeny plynové komory a neprováděla se systematická vraždění vězňů, lidé umírali. Pouze v počátcích existence ghetta se konaly ojedinělé popravy vězňů. „*Zprávy, které docházejí z Malé pevnosti jsou velmi kusé. Denně tam prý dochází k popravám a masakrům. Jsou tam ubíjeni heftlinci všech národností, sadisticky mučení a drženi na samotkách.*“⁴⁵ Smrt se zde objevovala nejčastěji z nedostatku jídla a z nemocí, které se v táboře šířily. Jelikož do Terezína dojížděly stále nové transporty vězňů, byl tábor přelidněn a pro takový počet vězňů nebyly dostatečné zásoby. „*Situace v táboře se stávala katastrofální. Terezín nebyl vybaven na tak velký počet vězňů, nebylo dost vody, chyběly záchody, rozmohly se choroby jako úplavice, infekční žloutenka, mozková onemocnění a tyfus. Chléb byl vydáván plesnivý, brambory a tuřín shnilé. Jídlo bylo studené a bylo ho málo. Zeslabená těla starých*

⁴³ HILAROVÁ, Dagmar. *Nemám žádné jméno*. Vyd. 1. [Praha]: Svoboda Servis, 2010. 117 l., xviii s. ISBN 978-80-86320-66-3., str. 72.

⁴⁴ HILAROVÁ, Dagmar. *Nemám žádné jméno*. Vyd. 1. [Praha]: Svoboda Servis, 2010. 117 l., xviii s. ISBN 978-80-86320-66-3., str. 96.

⁴⁵ HILAROVÁ, Dagmar. *Nemám žádné jméno*. Vyd. 1. [Praha]: Svoboda Servis, 2010. 117 l., xviii s. ISBN 978-80-86320-66-3., str. 30.

lidí snadno podléhala nákaze a úmrtnost se každým dnem zvyšovala.“⁴⁶, „*Jednou rozhazovala vápno na hromadu kuchyňských odpadků, a co vidíš? Lidskou ruku bez trupu. Ostatní bylo zasypáno. Rukama odházela smrduté zbytky a vyhrabala tělo stařenky, která zemřela vysílením, když se chtěla nasytit nevábným soustem.*“⁴⁷ Někteří lidé umírali i kvůli tomu, že jejich psychika nevydržela ten neustálý tlak a zpanikařili, což je stálo život. „*Počítali nás znova a znova. Stále jim vycházel jiný počet. ... Nastala panika. ... -Chtějí nás tu postřílet! Utíkejme!- Lidská masa se dala do pohybu. V záři reflektorů se řítili kupředu a nevěděli kam. Střelba neustávala, jeden šlapal po druhém. ... Kordónem vytvořeným četníky doklopýtali jsme se k bráně. Bylo nás méně o ty, co sčítání nepřežili – a přitom o jednoho víc. O toho, který se tam na louce narodil.*“⁴⁸ Někteří vězni dokonce spáchali sebevraždu, protože již neměli tolik sil, aby neustále čelili hladu a nejistotě.

5.7.6 Motiv shledání

Dagmar je do transportu povolána bez svých rodičů. Otec byl čisté krve, a jelikož byla matka za otce provdaná, do transportu nemusela. Dagmar na to zůstala sama. Když přijela do Terezína, snažila se najít své příbuzné, kteří prošli transportem o týden dříve. Až za pár dní měla štěstí a shledala se s nimi. „*Před železářstvím, kde se nic nedá koupit jsem málem vrazila do Jarči. Hleděla jsem na ni jako na přelud, ona stejně tak na mne. Pak jsme si padly do náruče a brečely a popotahovaly a plácaly páté přes deváté. ... Táhla mě pulsující ulicí a zastavila před blokem Q 303 b. ... „Kde se tu bereš, holka moje!“ Mokrý tvář se přitiskla k mé. Žijí. Všichni žijí! Teta Máří, strýček i starší sestra Věra. Našli jsme se.*“⁴⁹ Nejmotivnější shledání se objevuje na konci deníku, kdy se Dagmar vrací domů do Prahy po osvobození Terezína. Na setkání s matkou se těšila po celý pobyt v koncentračním táboře. Neustále na rodiče myslela. „*Vracela jsem se do osvobozené vlasti a veselého domu, ale jak bude tam, nahoře? Ještě dvě patra – a: Maminko ...! Ležely jsme si v náručí a všechn stesk, nastřádaný lety naráz vyprýštil, jako když proutkař narazí na pramen. Jsou slzy dobré a zlé, ty naše byly šťastné a dokázaly odplavit celou minulost.*“⁵⁰ Po osvobození neměla Dagmar o Jirkovi žádné nové zprávy.

⁴⁶ HILAROVÁ, Dagmar. *Nemám žádné jméno*. Vyd. 1. [Praha]: Svoboda Servis, 2010. 117 l., xviii s. ISBN 978-80-86320-66-3., str. 35.

⁴⁷ HILAROVÁ, Dagmar. *Nemám žádné jméno*. Vyd. 1. [Praha]: Svoboda Servis, 2010. 117 l., xviii s. ISBN 978-80-86320-66-3., str. 56.

⁴⁸ HILAROVÁ, Dagmar. *Nemám žádné jméno*. Vyd. 1. [Praha]: Svoboda Servis, 2010. 117 l., xviii s. ISBN 978-80-86320-66-3., str. 37.

⁴⁹ HILAROVÁ, Dagmar. *Nemám žádné jméno*. Vyd. 1. [Praha]: Svoboda Servis, 2010. 117 l., xviii s. ISBN 978-80-86320-66-3., str. 22.

⁵⁰ HILAROVÁ, Dagmar. *Nemám žádné jméno*. Vyd. 1. [Praha]: Svoboda Servis, 2010. 117 l., xviii s. ISBN 978-80-86320-66-3., str. 110.

Věděla od jeho otce, že ho odvezli do Mauthausenu a že žije. Tuto zprávu se dozvěděla v dubnu a nemohla tušit, jestli se za ten měsíc něco nezměnilo. O to víc byla překvapená, když se Jirka náhle objevil u jejich dveří. „*Za dveřmi stál nějaký mužský. „Co si přejete?“ otázala jsem se. Žádná odpověď. Podívala jsem se tedy ještě jednou – a zachytila rozpité obrysy povědomé tváře, ve které pluly oči s utopenými ohníčky. Ty oči jsem znala. Rozrazila mne zimnice, z ponorného proudu vyvřel horký pramen. „Vlčku...!“ opakovala jsem zalykavě. „Bože můj!“ Radost se smísila s bolestí. Vzal mou hlavu do dlaní a celý se chvěl. Jeho zubožená tvář mu patřila tak málo, jako nehmotné tělo.*“⁵¹ Poslední velké shledání, které v příběhu můžeme nalézt, je návrat Bubiho a poté jeho první setkání s Jiřím. „*Maminka se vyklonila z okna, odkud ty rány přicházely a slyšela jsem, jak říká: Někjaký blázen tam střílí ze samopalů. ... Vzápětí se rozlétly dveře a vstoupil – Bubi. ... Zaplavila mne obrovská vlna radosti, že ho válka nesmetla jako ty domy, že tu stojí zdravý a krásný, ztělesněné vítězství a sílu. ... Bouřlivě mne zvedl do výšky a políbil. Na to měl právo. Byl Goliáš, ale mne spíš potřeboval slabý David. Vzala jsem ho za ruku a vedla k vlčkovi, jehož přítomnost vzal na vědomí až teď – a řekla pevně: „To je Jiří.“*“⁵²

⁵¹ HILAROVÁ, Dagmar. *Nemám žádné jméno*. Vyd. 1. [Praha]: Svoboda Servis, 2010. 117 l., xviii s. ISBN 978-80-86320-66-3., str. 115.

⁵² HILAROVÁ, Dagmar. *Nemám žádné jméno*. Vyd. 1. [Praha]: Svoboda Servis, 2010. 117 l., xviii s. ISBN 978-80-86320-66-3., str. 116-117.

6 Eva a Rudolf Rodenovi

6.1 Život a dílo

Eva Rodenová

Eva Rodenová, za svobodna Vonchovská, se narodila 1. 2. 1924 v Praze. Studovala na Gymnáziu E. Krásnohorské, které kvůli válce nemohla dokončit. V roce 1942 se svou matkou a pozdějším manželem nastoupili do transportu, který měl namířeno do Osvětimi, do plynových komor. Z transportu byli vysazeni do koncentračního tábora Terezín. Po několika měsících v Terezíně byla převezena i se svou rodinou do Osvětimi. Díky potřebné otrocké práci v Hamburku unikla smrti a válku přežila.

O Evě Rodenové chybí podrobné informace. Není známo, co studovala, nebo kde po válce pracovala. Z knihy pouze víme, že se svým manželem emigrovali do Kanady. Společně mají dva syny.

Rudolf Roden

Rudolf Roden se narodil roku 1923 v pražské židovské rodině. Roku 1942 se dobrovolně přihlásil do transportu, aby mohl sdílet osud se svou budoucí ženou Evou. Nejprve se ocitli v Terezíně a poté ve vyhlazovacím táboře v Osvětimi. Odtud Roden unikl jen díky tomu, že byl při selekci vybrán na otrocké práce v Německu. Na sklonku války přežil i pochod smrti. Ve svobodném Československu začal studovat medicínu na Karlově univerzitě. Studium přerušil kvůli útěku před komunistickou diktaturou v listopadu 1948. Emigroval do Kanady, kde dokončil studia medicíny. V roce 1956 si v Montrealu otevřel soukromou lékařskou praxi, kterou provozoval až do pozdních let. Později se začal zabývat psychiatrií a roku 1978 se stal řádným profesorem psychiatrie na texaské státní univerzitě v Galvestonu.

Společně se svou ženou vydali svědectví o svém neuvěřitelném životním příběhu v době Holocaustu, které česky vyšlo v roce 2007 pod názvem *Životy ve vypůjčeném čase*.

V Česku Rodenovi vycházely vzpomínkové a esejistické knihy *Paměť naruby* (2003) a *Jsem zase tam* (2004). Autorem nakladatelství Prostor se stal roku 2009 souborem esejistických črt *Čtvereček rumby*, poté následovala kniha *Spolehni se!* (2010), prozaický duet *Mia* (2011) a fejetonistické soubory *Až po svatbě!* (2012) a *Někdo se přece vrátí* (2013).

Zemřel 24. února 2015.

7 Interpretace a analýza knihy *Životy ve vypůjčeném čase*

7.1 Děj

7.1.1 Příběh Evy

Šestnáctiletá Eva pocházela ze zámožné rodiny a vyrůstala v Praze. Chodila do jazykově zaměřené soukromé školy, bavila se s kamarádkami, s rodinou navštěvovala koncerty a divadla. Do září roku 1938 si se svou rodinou žila bezstarostný život, který ukončila mnichovská dohoda. O životě v této době pojednává deník, který přečkal válku v bedně zaskládaný knihami, přechovávaný matčinými árijskými přáteli. Do rukou se Evě vrátil až v roce 1945.

Evina rodina byla velmi početná. Matka měla několik sourozenců, mnoho bratranců a sestřenic, ti měli manžele a spoustu dětí. Často se navštěvovali a celkově si dost rozuměli. Evin otec vlastnil továrnu na výrobky ze stříbra a zlata, ve které byl společníkem matčin bratr Ota. Tato továrna jim byla měsíc po okupaci v březnu 1939 odebrána Němci. Otec se strýcem tam zůstali jako zaměstnanci až do osudných událostí 2. prosince 1939.

Toho dne přišlo do Evina bytu gestapo. Vzali vše, co mělo nějakou cenu, zatkli její rodiče a odvedli je pryč. Eva zůstala v bytě sama téměř dva měsíce, než propustili maminku. Otec se strýcem Otou byli vězněni na Karlově náměstí v neárijském oddělení. Maminku jejich věznění poznamenalo, zestárla a od příchodu domů jen plakala. Přes veškerou snahu se Eva snažila od matky zjistit, co se tam stalo. Ona o tom ale mluvit nechtěla. O otci a strýci měly velmi málo zpráv a žily v neustálé nejistotě, co se s nimi děje.

V roce 1940, 9. dubna, se vrátil strýc Ota. Rodina byla šťastná. Naskytla se naděje, že každou chvíli dorazí domů i otec, jelikož se jeho případ dostal až před český soud. Vrátil se ale až 14. května. Vážil o sedmáct kilogramů méně, byl však velmi rád, že je již doma se svou rodinou.

O prázdninách 1940 se začalo projevovat utlačování Židů. Byly rozpuštěny hnutí mládeže a zavřeny herny. Všichni Židé museli nosit Davidovu hvězdu, nemohli navštěvovat kina, divadla a parky. Dokonce nemohli chodit ani do školy. Vlakem mohli jezdit pouze se zvláštním povolením, které se vydávalo většinou lidem od sedmnácti let výše. Byl také vyhlášen zákaz vycházení po osmé hodině večerní.

V té době Eva prožívala svou první velkou lásku s chlapcem jménem Ruda. Seznámila se s ním v sionistickém hnutí El Alu a hned se do sebe zamilovali. Trávili spolu každý den. Ruda v té době pracoval jako ošetřovatel v židovské nemocnici a Eva byla zaměstnána

v židovských jeslích. Po práci se scházeli na tamním židovském životě. Byli spolu šťastní, ale obávali se toho, že je válka rozdělí. Přesto se snažili společný čas trávit tak, jako kdyby válka nebyla. Označení Davidovou hvězdou si místo přišívání připevnili spínacími špendlíky, aby se snadněji mohli měnit z Židů na árijce. Díky tomu jezdili v tramvaji nebo chodili do kina, i když věděli, že hodně riskují.

Jednoho časného rána roku 1941 zazvonili u jejich dveří dva muži v civilních oblecích s hákovým křížem a za doprovodu nadávek a kopanců odvezli otce pryč. Eva s maminkou nevěděly, kde tatínka drží, a co se s ním nakonec stane. V té době se již rozběhly deportace z Protektorátu. Díky tomu, že byl tatínek vězněn, byly Eva s matkou před deportací chráněny, protože Němci rozbité rodiny nedeportovali. Maminka se však na případnou deportaci dopředu připravovala. Barvila prostěradla na modro, nakoupila sádlo, mouku a mastnou jíšku, aby vydržely v táboře, kam je jednou pošlou, co nejdéle na živu.

Den po atentátu na Heydricha, 28. května 1942, byly Eva s matkou povolány do transportu. Se svými batohy s povolenými padesáti kilogramy se odebraly na staré Výstaviště, kde se deportovaní shromažďovali. Všichni pak byli nahnáni do místní haly. V hale bylo asi dva tisíce lidí, převážně rodiny s dětmi. Ve chvíli, kdy Eva začala myslet na Rudu, zda ho ještě někdy uvidí, se otevřely halové dveře a v doprovodu dvou esesáků vešel Ruda. Dobrovolně se přihlásil do transportu s tvrzením, že je Eva těhotná a nemůže ji opustit. Tato informace ovšem nebyla pravdivá.

Jejich transport směřoval do koncentračního tábora Terezín. Díky jejich sionistickým přátelům z Rady starších mohli všichni tři zůstat v Terezíně. Zbytek transportu té noci odjel neznámo kam. V Terezíně byli ubytováni každý na jiném místě. Aby mohli Ruda s Evou zůstat v táboře, bylo jim nařízeno se vzít. Svatba proběhla 22. listopadu 1942. V prosinci téhož roku přijeli ve stejném transportu do tábora Evin otec a Rudovi rodiče. Ti Evu ihned přijali za svou dceru a Rudu otec Evy za svého syna. V Terezíně nikdy jejich rodina netrpěla hladu. Eva s Rudou se snažili ze všech sil obstarat tolik jídla, aby bylo dost pro všechny. Měli konexe u přátel, kteří pracovali v kuchyni a v zahradách. Naučili se provozovat výměnný obchod a občas něco ukradli.

V táboře byli rok, než se v prosinci roku 1943 dobrovolně přihlásili do transportu, kam byli povoláni jejich rodiče. Cílem tohoto transportu byl tábor Osvětim – Březinka. Všichni skončili v táboře s označením B/II/b. Uvnitř osvětimského tábora byly vysoké komíny napůl skryté za březovým hájem, z nichž se valil dusivý kouř. Ve vzduchu byl cítit nepříjemný zápach

spálených kostí a z nebe padal jemný prach, pozůstatek lidského popela, který pokrýval všechno kolem. Zplynování kolem nich jelo jako na běžícím páse. Vše, co se tam odehrávalo, viděli přímo z domů, v kterých byli ubytováni. Všichni v táboře pracovali. Ruda se stal vedoucím vězním bloku. Díky tomu dostával dostatek chleba, margarínu a vodové polévky pro všechny. Oba otcové byli zaměstnáni jako ošetřovatelé a Eva pracovala na dětském baráku. Zde se seznámila s Ruth, se kterou se velmi sblížila. Navzájem si slíbily, že se budou snažit zůstat napořád pohromadě. I přesto, že Ruda dostával přiděly jídla, byli neustále hladoví. V táboře lidé umírali hladem, kvůli úplavici nebo z bití. Tito lidé pak byli upalováni v pecích.

V březnu 1944 se naskytla možnost dostat se z Osvětimi. Němci v té době měli nedostatek pracovních sil, jelikož všichni schopní árijci byly naverbováni do armády, na frontu nebo do práce v továrnách. Proto se jim hodila každá pomocná ruka, i ruka židovská. Muži i ženy nejprve museli projít oficiální selekcí. Ruda prošel bez problémů, jejich otcové nikoli. Před odjezdem dal Ruda Evě kyanidovou kapsli pro případ, že by musela do plynu, aby umřela okamžitě a bezbolestně. O dva týdny později se drsným způsobem konala selekce i u žen. Eva s Ruth prošly, tchyně a maminka ne. Po válce se Eva dozvěděla, že 7. července 1944 byla poslána do plynové komory. Dne 3. července 1944 byl první transport s pěti sty silnými ženami, s Evou a Ruth, dobytčími vagóny převezen do Hamburku. Zde musely pracovat na poli plném kamení, zohýbaného kovu a ropných nádrží. Odváděly zde těžkou práci, která spočívala z oddělování kovu od cihel, jejich nakládání do malých vozíků a plně naložené odtlačit po kolejích ke sběrnému místu. Práce trvala dva měsíce. Kvůli častým náletům na Hamburk ze strany Ameriky a Británie, byly přesunuty na hamburské předměstí Neugraben. Zde byly ubytovány v barácích na okraji lesa. Ve dne pomáhaly stavět domy, kopat příkopy a sestavovat malé prefabrikované domky pro vybombardované Němce. V jiném hamburském předměstí pracovaly se sutí a čistily cihly ze zdemolovaných budov. V tomto období se staly jedna druhé velkou oporou. Děly se o jídlo, podporovaly se vzájemně a za všech okolností při sobě stály.

Začátkem února 1945 byly opět přestěhovány na další hamburské předměstí, kde byl tábor umístěn uprostřed továrny na výrobu munice. Zde opět vybíraly cihly a čistily suť. Tábor byl ale každou chvíli bombardován. Dostaly rozkazy od starosty Hamburku, aby kolem města začaly kopat zákopy a zabránily jeho dobytí. Dívky však neměly na kopání dost sil, jelikož tou dobou zmíraly hlady, a byly na tom celkově dost zle. Koncem února začaly být nálety nepřetržité, a proto bylo zbylých asi sto padesát děvčat opět naloženo do dobytčáků. Tato cesta vedla do závěrečného pekla koncentračního tábora Bergen – Belsenu. Zde bylo počátkem března umístěno asi šedesát tisíc polomrtvých vězňů. Uprostřed tábora stál obrovský cirkusový

stan, v němž byla na sebe naskládána mrtvá těla, která nikdo nespaloval. V táboře nebyla žádná hygiena, nebyla zde voda ani jídlo. Když měli hlad, museli o jídlo bojovat. Všude byla mrtvá těla. V neděli 15. dubna 1945, když Eva s Ruth pomáhaly v táboře s nošením nábytku, přijelo k hlavní bráně vojenské vozidlo s bílou pěticípou hvězdou. Tábor byl osvobozen druhou britskou armádou. Jelikož se v táboře vyskytovala infekční onemocnění, nemohli vězni tábor opustit. Když vojáci viděli vězně, vypadající jako chodící mrtvoly a žadonící o jídlo a pití, ihned otevřeli německá skladiště potravin a spojenecké vojenské kuchyně pekly čerstvý chléb. Desítky tisíc vězňů vzápětí zemřelo, jelikož takové množství jídla jejich těla nevydržela. Angličtí vojáci přivezli nákladní vozy s vodou vybavené sprchami, každému dali mýdlo a ručník, aby se mohli po tolika měsících okoupat. Mrtvoly, které se v táboře povalovaly, Britové nahrnuli buldozery do vykopaných masových hrobů.

Tábor Bergen – Belsen se skládal ze dvou odlišných táborů. Belsen byl horor, o pár kilometrů dál ležící Bergen, byl překrásnou zotavovnou pro esesáky, ve kterém stály dvoupatrové bílé pavilony. Jelikož byl Belsen zamořen vešmi, tyfem a úplavicí, museli Bergen vyprázdnit a pro všechny těžce nemocné udělali místo přímo v nemocničním oddělení. Belsen byl evakuován a spálen, aby se zamezilo další nákaze. Pro všechny vězně podle národnosti pak postupně přijížděly nákladáky a odvážely je na dezinfekci a do Bergenu. Když přijelo auto pro občany bývalé Československé republiky, nebylo Evě dobře. Ruth se jí snažila pomoci dostat se do nákladáku, ale musely být nejdříve před naložením prohlédnuty. Všichni kromě Evy mohli nastoupit, pro Evu musela přijet sanitka. V nemocnici se dozvěděla, že má tyfus a velké červené skvrny na břiše. Byla velmi těžce nemocná a britští lékaři jí nedávali moc šancí na uzdravení. Nemoc nakonec překonala díky léčbě aspirinem a později pěti šálkům mléka z prášku denně. Ruth mezitím byla zdravá a bydlela v českých barácích. Nemohla Evu navštívit, jelikož byla v přísné karanténě.

Jednoho rána přišel maďarský voják do nemocničního pokoje a oznámil všem, že válka konečně skončila. Všichni jásali, objímali se, plakali a smáli se. Když byla Eva den ode dne silnější, navázala spojení s Ruth. Nejdříve si jen psaly dopisy, ale později se scházely i venku. Chtěly se co nejdříve dostat do Prahy, aby zjistily, jestli někdo z jejich rodin přežil, a hlavně jestli jsou naživu jejich manželé Ruda a Honza. Jednou za soumraku přišla Ruth za Evou do nemocnice a pobízela ji, aby vstávala, ihned se oblékla a upravila, že se provádí registrace do prvního transportu do Prahy. Když přiběhly do místnosti, kde se měla provádět registrace, seděl na židli uprostřed pokoje Ruda. Eva samým nadšením omdlela. Když procitla, držel ji v náručí a neubránili se slzám. Díky Rudovi se Eva dozvěděla, že i její otec je živ a zdrav.

Ukázalo se, že se v Březince po jejich odjezdu konala další selekce a on tentokrát prošel. Rudova matka prošla tou samou selekcí a také přežila. V Praze Ruda i Evin otec dostali dva byty v sousedních domech, které zbyly prázdné po uprchlých Němcích. Dne 6. června 1945 se po radostném shledání společně vydali na cestu zpátky do Československa. Nákladní vůz je přivezl před jejich dům, kde již na ně čekal už Evin tatínek. V tuto chvíli si Eva uvědomila, že válka opravdu skončila a že jejich noční můra je za nimi.

7.1.2 Příběh Rudy

Ruda také pocházel ze zámožné rodiny a vyrůstal v Praze se svými rodiči a sestrou Hildou. Bylo mu teprve jedenáct let, když o čtyři roky starší sestra kvůli tvrdé výchově rodičů spáchala sebevraždu skokem z okna z šestého patra budovy. Tato chvíle Rudovi změnila život. Aby rodiče zabránili ztráty posledního dítěte, nechávali Rudovi volnost. Mohl si dělat, co chtěl.

Roku 1938 se jako student gymnázia - vlastenec dal k české Národní gardě a v uniformě chodil i do školy. Nálada v Praze byla chmurná a významná část vlády včetně prezidenta republiky odcestovala do Anglie. V této době obdržel přes svou tetu, matčinu sestru, studijní vízum do Spojených států. Tam měl nastoupit do jedenáctého ročníku na Abraham Lincoln High School v New Yorku. Vpádem Němců do Československa a vznikem Protektorátu Čechy a Moravy už odejít nemohl. Během několika týdnů začala v protektorátu platit protižidovská opatření. Židé byli vyháněni ze svých profesí, byly jim zabavovány majetky. Nařízení obsahovala omezení různých občanských práv, nemožnost pro Židy si cokoli koupit, chodit do školy nebo obecný zákaz vycházení. Vše Ruda vnímal jako nepředstavitelnou nespravedlnost. Jelikož nemohl chodit do školy, pracoval nějakou dobu v továrně na optiku a následně se začal učit na ošetřovatele. Po další vyhlášce o povinném nošení Davidovy hvězdy na oblečení z překvapivých negativních reakcí jeho bývalých spolužáků a ostatních lidí a pocitu ponížení, se stal Ruda členem sionistického organizačního centra. Zde se organizovaly ilegální transporty do Palestiny. Ti, kteří chtěli uprchnout lodí do této země, se museli nejdříve naučit hebrejsky a trochu anglicky. Na loď se dostalo vždy asi tisíc mladých lidí do osmnácti let a pět set lidí nad pětadesát. Ruda toužil po životě v židovském národě s vlastním jazykem. Jenže poslední loď, která ilegálně do Palestiny odplula, odjela v době, kdy k sionistům nastoupil. Žádná další loď pak neodplula. V té době potkal Evu a veškerá hořkost z promarněné životní šance se rozplynula. Rudovi rodiče Evu přijali s otevřenou náručí nejspíše proto, že jim trochu připomínala zesnulou dceru. Jejich vztah byl pevný. Věřili, že se jim nemůže nic stát, že spolu zvládnou všechno.

Roku 1941 začaly transporty Židů do koncentračních táborů. Evin otec byl stále ve vězení a to dočasně Evu a její matku před transportem chránilo, jelikož rodina nebyla kompletní. Ruda byl také chráněn díky práci ošetřovatele v provizorní židovské nemocnici. Rudův otec pracoval jako vedoucí skupiny, která pečetila prázdné židovské domy a byty a připravovala je pro inventární tým. Tato pozice ho také dočasně před transportem chránila.

Nacistické vedení rozšířilo síť koncentračních táborů z původních pěti na vyšší a stále rostoucí počet. Nebyly nazývány jako koncentrační, ale například pracovní, přesídlovací nebo převýchovné tábory. Nové zařízení vzniklo asi šedesát kilometrů od Prahy ve městě Terezín. Zde žili muži, ženy a děti odděleně v různých ubytovacích zařízeních. První transport tam dorazil koncem roku 1941 a poté následoval příval mnoha dalších vezoucích desítky tisíc osob.

Když se v květnu roku 1942 Ruda dozvěděl o transportu Evy a její matky, snažil se udělat vše pro to, aby je z transportu zachránil. Přátelé ze sionistického hnutí mu poradili, aby se přihlásil do transportu. Poté budou informovat židovské vedení v Terezíně, které bylo v sionistických rukou, a pokusí se zařídit, aby je z transportu vytáhli ven. Ruda tedy přinesl žádost o povolení do transportu na pražské gestapo. Tam mu žádost povolili a se dvěma esesmany byl odveden do Veletržního paláce za Evou a její matkou. Během noci je odvedli do vlaku a odvezli do Terezína. Zde byli se dvěma dalšími lidmi odvedeni do terezínského tábora. Zbytek lidí ve vlaku pokračovalo na smrt do plynu.

Terezín byl pochmurné a přelidněné místo, ve kterém hladoví, prokřehlí a vystrašení Židé čekali, co bude dál. Aby si zasloužili svůj přiděl jídla, musel každý někde pracovat. Eva pracovala jako vychovatelka v dětském domově, její matka pracovala v úklidovém komandu a Ruda začal pracovat na polích a zahradách, spravovaných Němci a pro Němce. Aby si neustále nemuseli zařizovat vyškrtnutí ze seznamu do transportu, byli nuceni se vzít. Během dvou měsíců přijel Evin otec a Rudovi rodiče stejným transportem. Všichni měli z jejich sňatku radost.

Díky Rudově práci na polích a zahradách měla jeho rodina dostatek jídla. Ruda se spolupracovníky našli vždy nějaký způsob, jak sklizenou úrodu ukrást a propašovat do tábora. Věděli, že je krádež trestným činem a může je za to čekat smrt, snažili se však vždy vymyslet různé kličky, jak četníky a esesmany přelstít. Ukradené jídlo pak sloužilo nejen k jídlu, ale také jako úplatek. Jeden takový použil na správě budovy bývalé městské radnice, kde Ruda objevil prázdné podkroví a chtěl si zde vystavět pokojík. Bylo zde nezbytné postavit podlahy, zdi i strop, udělat ve stropu okénko a malý komín pro kamínka. Vše bylo potřeba opět

ukrást – zorganizovat. Za úplatek pak obdržel povolení místo obývat. Zde pak spolu s Evou bývali, uléhali do vlastní postele a snili o budoucnosti.

V září 1943 odjel z Terezína první transport s pěti tisíci lidmi najednou, který jel do nového rodinného tábora na východě. Do toho transportu byli oba povoláni i s jejich rodiči. Díky Rudově vytrvalosti je všechny dokázal dostat ven. Až do poloviny prosince 1943 žádný další transport neodjel. 20. prosince pak byli to transportu povoláni i Rudovi a Evini rodiče. Aby je uchránili, zapsali se do transportu spolu s nimi. Opět pětitisícový transport lidí naložili do dobytčích vozů. Do každého vozu se vtěsnalo téměř sto osmdesát lidí. Nakládání bylo za tři hodiny hotové a vyrazili do Osvětimi. Zde byli zavedeni do Osvětimi II, tábora B/II/b navrženého jako rodinný tábor, rozřazeni do skupinek podle pohlaví a odvedeni do jednoho z dvaatřiceti očíslovaných bloků. Ruda s jeho otcem a tchánem byli umístěni do bloku číslo 14. Hned po příchodu byli spoluvězni seznámeni s místními informacemi o tom, co se v táboře odehrává. Informace se týkaly plynování mužů, žen a dětí dohromady a také varování před vedoucími vězňů a blokovými vedoucími.

Během dne se seřadili před evidenčním blokem, kde nové vězně tetovali číslem na levé předloktí. Toto číslo nahrazovalo jejich jména, data narození, místa původu a povolání, které byly napsány na zvláštních kartách. Ruda dostal číslo 168765 a hned po něm následovala čísla jeho otce a tchána. Následně byli rozděleni do různých pracovních skupin. Jeden z blokových vedoucích znal Rudu z Terezína a vybral si ho za svého sluhy. Tato práce spočívala v předávání zpráv a přenášení zásob mezi bloky. Mohl se tak v táboře pohybovat volněji než většina spoluvězňů. Dostával také dvojité porce jídla a často i jídlo, o které už blokoví vedoucí nestáli. U svého vedoucího se Rudovi podařilo zařídit místo v bloku pro tchána a práci u zásobování pro jeho otce.

Život v táboře nebyl jednoduchý. Byl zde velký nedostatek jídla, takže opět zde probíhalo organizování čehokoli. Přijížděly stále nové a nové vlaky s Židy, ale i s Cikány a jinými národnostmi. Ti denně naplnili desetitisícovou a někdy dvacetitisícovou kvótu plynových komor. Ten, kdo by chtěl z tábora utéct, neměl šanci. Kulomety na strážních věžích a ostnatý elektrický drát znamenal okamžitou smrt pro toho, kdo by se o útěk pokusil.

Práce sluhy, kterou Ruda vykonával, jej dostala do skličujícího incidentu. Když se jednou vrátil do bloku 14 dvanáct minut po zákazu vycházení, zástupce blokového jej přistihl a potrestal strčením hlavy do troubové části komína a pětadvaceti tvrdými ranami holí přes hýždě. Tato zkušenost ho přiměla se pokusit o změnu práce. Tu dostal jako ošetřovatel

na nemocničním bloku, kde pracoval ve dvanáctihodinových směnách. Zde se každý den setkával s doktorem Mengelem, který na věznicích prováděl morbidní a sadistické experimenty.

5. března 1944 se v táboře konala velká plynovací akce. Všichni vězni, kteří zbyli z pěti tisíc osob ze zářijového transportu, byli zplynováni. Byli mezi nimi nejen muži a ženy, ale také děti, a dokonce i blokoví vedoucí. Proto jejich pozice musely být nahrazeny. Rudovi byla přidělena práce blokového na revíru. Dohlížel na technický provoz revíru, zásoby, personál, pořádek a dvakrát denně hlásil při nástupu počet vězňů. Toto postavení mu zajišťovalo různá privilegia jako spaní ve vlastním pokoji, neomezené množství jídla a další.

Koncem června přišla zpráva, že budou vězni podrobeni generální selekci. Z té budou vybráni všichni práce schopní, kteří odjedou do Německa. Ostatní v táboře zůstanou. Při selekci se vězni museli před esesáky procházet nazi po komíně. U těch, kteří byli jednoznačně schopní práce, si zapsali vytetovaná čísla a sbírali jejich karty. Všechny vybrané následně ostříhali, oholili a umyli horkou vodou. Dostali vězeňské pruhované oblečení a byli naloženi do vlaku.

Cesta do opevněného pracovního tábora Schwarzheide trvala dva dny. Podobné tábory vznikaly v Německu ve velkém počtu. Byly nezbytné pro pokračování druhé světové války. Pracovali v nich tisíce otroků, budovali protiletectké bunkry, uklízeli sutiny a opravovali silnice, ulice, elektrické vedení a výrobní zařízení. V táboře Schwarzheide se vyráběl z povrchového hnědého uhlí vysokooktanový benzín. Spojenci často tento komplex bombardovali. Nově příchozí vězně seřadili k zápisu, přiřadili jim nová čísla a znamení obráceného červeného trojúhelníku přes žlutý trojúhelník, které si měli přišít na své uniformy. Následně byli přiřazeni na různé pracovní pozice. Práce uvnitř tábora, například na marodce, v kuchyni nebo zásobování, znamenala záchranu života oproti práci ve venkovních komandech při výstavbě protiletectkých úkrytů, úklidu po bombardování atd. Ruda zapřemýšlel, jaká profese by v táboře byla užitečná, a napadla ho práce odborný prádla. Stal se tedy šéfem prádelního komanda.

Dvakrát i třikrát týdně chodili do prádelny. Bylo jich mezi třiceti až sto dvaceti, vždy podle toho, kolik prádla museli zvládnout. V této prádelně také pracovaly německé civilistky. Vězňům bylo zakázáno pod výhružkou smrti s některou z těch žen promluvit. S jednou ženou však Ruda mluvil, chtěla znát, kdo jsou zač. Když jí řekl pravdu, od té chvíle se jim ženy snažily dávat jídlo. Ve volných dnech Ruda pral ručně prádlo několika esesákům. Většina esesáků v táboře byla krutá, ale našly se mezi nimi i výjimky. Jedním z nich byl mladší esesman původem z Alasky. Když je v prádelně hlídal poprvé, zeptal se Rudy, co by naléhavě potřebovali nebo co by pro ně mohl udělat. Nosil jim cigarety, salám nebo chléb. Týden před

Vánocemi přišel za Rudou, aby Evě napsal dopis a on zařídí, aby byl doručen. Jelikož existovaly tři ženské tábory, napsal Ruda tři dopisy adresované Evě. V dopise mnoho informací nebylo, tak odpověď ani neočekával.

S novým rokem se zvýšila výroba v továrním komplexu a také zesílily spojenecké nálety. Sílu spojenců si uvědomovali stále víc, když koncem dubna uslyšeli výbuchy, které se k nim blížily. Během čtyřadvaceti hodin byl vyhlášen v táboře poplach a všichni museli utéct. Asi osm set vězňů se vydalo s přibližně sto dvaceti esesáky na pochod smrti. Nedostávali po cestě žádné jídlo ani pití. Ti, co byli už hodně zesláblí a tempo zdržovali, byli zastřeleni a vhozeni do příkopu u silnice. Když 1. května 1945 esesáci dostali zprávu o Hitlerově sebevraždě a zhroucení Německa, rozhodli se dále pokračovat vlakem, jelikož chtěli být ušetřeni zverbování na frontu.

8. května 1945 přijeli na nádraží do Litoměřic, vysedli z vlaku a pěšky zamířili do tábora Mezinárodního červeného kříže do šest kilometrů vzdáleného Terezína. Když uviděli na budově Kasina bílou vlajku s červeným křížem a zakázanou vlajku Československa, nerozuměli souvislostem. Vše pochopili v momentě, kdy je místní důstojník přivítal jako osvobozené občany svobodného Československa. Bylo jich 195, co přežilo pochod smrti.

V Terezíně museli projít lékařskou prohlídkou, důkladně je umyli, dali civilní šaty a jídlo. Když od dobrovolnického personálu zjistili, že je Praha osvobozená, ihned utíkali k autobusu, který tam směřoval. Po příjezdu do Prahy vedly Rudovy kroky na kontaktní adresu, kterou měli s Evou domluvenou. Zde ho přátelé přivítali se slzami radosti a předali mu dopis od Evy. Z něho zjistil, že přišel z Hamburku. Jelikož o Evě nebo o osvobozených vězních z Hamburku nepřicházely žádné zprávy, rozhodl se ji do Hamburku hledat. Když po několika neúspěšných zastávkách přijel do Belsenu, čekaly na něj šťastné zprávy. Eva ze shledání s Rudou štěstím několikrát omdlela. Měsíc po příjezdu do Prahy a po setkání Evy s jejím otcem, přišlo i radostné setkání u Rudy. Od Osvětimi neměl žádné zprávy o jeho mamince. Ta se u jeho dveří objevila ve chvíli, když své newyorské tetě psal v dopise o ztrátě sto dvaceti tří rodinných příslušníků.

7.2 Analýza knihy

Životy ve vypůjčeném čase je knihou vzpomínek manželů Rodenových. Jedná se o neuvěřitelné příběhy o síle lásky, vytrvalosti, důmyslnosti, věrnosti a vzájemné pomoci dvou mladých lidí, kterým se podařilo uniknout krutému osudu, jaký byl určen všem osvětimským vězňům židovského původu. Texty popisují osudy autorů a jejich rodin od doby

před válkou, léta válečná až po léta poválečná. Jsou neúžasnějším svědectvím o nezměrné vůli k přežití v těch nejnelidštějších podmínkách.⁵³

Kniha vznikla až mnoho let po válce. Podnětem k vytvoření se staly nejen otázky vlastních dětí, ale patrně i vědomí, že válečné prožitky zásadně poznamenaly život i psychiku obou manželů.

7.3 Stavba díla

Kniha *Životy ve vypůjčeném čase* vyšla v nakladatelství Academia v roce 2007. Jan Cícha ji přeložil z anglického originálu *Lives in Borrowed time* vydaného v roce 2004. Manželé Rodenovi ji věnovali svým dětem.

Kniha obsahuje 201 stran. Hned na přebalu knihy je fotka manželů v mládí a na prvních stranách knihy se objevuje jejich fotka aktuální.

Je rozdělena na dvě části s jednoduchými názvy „Eva“ a „Ruda“. Evin příběh je prokládán záznamy z deníku, který si psala v letech 1939 – 1940. Na konci jejího příběhu je zařazen epilog *Tatínek* a *Moje rodina*. V epilogu *Tatínek* popisuje otcův pobyt v Osvětimi, následné osvobození Rusy a návrat domů do Prahy. V epilogu *Moje rodina* se zmiňuje o osudu zbytku rodiny z matčiny strany. Poté následuje popis Rudova příběhu. Zde je také zařazen epilog, ve kterém popisuje dobu, kdy se musel pro svou profesi psychoanalytika sám podrobit psychoanalýze, která převážně souvisela s jeho sestrou Hildou, a na co díky ní přišel. Dále pojednává o jeho rodičích, o Hildině a jeho narození a dědečkovi, kterého hrozně rád jako malý kluk navštěvoval.

Poslední strana obsahuje oddíl *Poznámky*, kde jsou vysvětleny nejdůležitější věci, které byly v textu označeny čísly. Na zadní straně přebalu je otištěna dobová vyhláška z roku 1939 o zákazu vstupu Židů do Stromovky.

7.4 Prostředí a čas

Děj příběhů se odehrává v letech 1938 až 1946 v Praze, koncentračním táboře Terezín a Osvětim v Polsku, dále v Hamburku, koncentračním táboře Bergen-Belsenu a pracovním táboře Schwarzheide v Německu. V knize je popisována řada pražských míst jako starý

⁵³ RODEN, Eva a RODEN, Rudolf. *Životy ve vypůjčeném čase*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007. 201 s. Paměť; sv. 6. ISBN 978-80-200-1511-2.

židovský hřbitov, staré Výstaviště (tzv. Radiotrh) a Staré Město. Také se zde objevují hamburská předměstí Neugraben, Hamburk-Wilhelmsburg a Tiefstadt.

7.5 Jazyk a styl

Dílo je psáno spisovným jazykem. V příbězích se vyskytují věty jednoduché i dlouhá souvětí. U obou příběhů je vypravěčský styl autorský. V textu se objevují dialogy postav. Oba autoři dokázali při popisu prostředí vystihnout atmosféru situací v koncentračních táborech: Eva - „*V Belsenu nebyla naprosto žádná hygiena. Lidé si ulevovali tam, kde zrovna byli, umírali tamtéž, zůstávali ležet a hnili, kdekoli padli. A padali ostošest. Bydleli jsme v barácích na betonových podlahách, namačkané jedna na druhé – nebylo tam dost místa, abychom si všechny lehly nebo i jen sedly. Napůl jsme stály a na půl se opíraly o ostatní. ... A mrtvoly ... můj Bože, kdykoli zavřu oči a představím si Belsen, vidím jenom mrtvá těla všude kolem sebe. Člověk je překračoval, díval se na ně a nakonec už je ani neviděl. ...*“⁵⁴ Ruda – „*Ve skupinách po třech až pěti stech v závislosti na výkonu zařízení vstupovali do jednopatrové budovy, sešli po širokém schodišti a bylo jim řečeno, že půjdou do sprch a do sauny, protože se mezi nimi vyskytují nebezpečné infekční choroby. Dostali pytlíky se jmenovkami, do nichž si měli uložit oblečení a věci, které také půjdou na dezinfekci. Řekli jim, že tady není čas ani místo na stud a museli jít do sprch všichni dohromady, muži, ženy i děti svlečení. Když byla komora se sprchovými hlavicemi na stropě zcela naplněna, dveře se hermeticky uzavřely a na čtyři držáky s krystalickým kyanidem draselným připravené v rozích se nalila dávka kyseliny sírové. Kyanidový plyn ..., byl vháněn dovnitř velkými ventilátory a lidé během dvaceti minut zemřeli bolestivou smrtí. ... Pokud byly zplynovány moc rychle, museli se spálit v otevřených jámách, Kojenci se často do ohně krematoria házeli zaživa, protože neumírali dost rychle.*“⁵⁵ V knize se objevují řečnické otázky „*A někdy si říkám: vydržely by to moje děti?*“⁵⁶ a nedokončené výpovědi „*Podívaly jsme se ještě jednou do matrace a ochutnaly ten cukru podobný prášek...*“⁵⁷. Nachází se zde mnoho přirovnání, například *vy čtete jako divoký prase*⁵⁸, *růst jako houby po dešti*⁵⁹, *museli jsme vypadat jako horda Čingischánových bojovníků*⁶⁰,

⁵⁴ RODEN, Eva a RODEN, Rudolf. *Životy ve vypůjčeném čase*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007. 201 s. Paměť; sv. 6. ISBN 978-80-200-1511-2, str. 76.

⁵⁵ RODEN, Eva a RODEN, Rudolf. *Životy ve vypůjčeném čase*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007. 201 s. Paměť; sv. 6. ISBN 978-80-200-1511-2, str. 133-134.

⁵⁶ RODEN, Eva a RODEN, Rudolf. *Životy ve vypůjčeném čase*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007. 201 s. Paměť; sv. 6. ISBN 978-80-200-1511-2, str. 67.

⁵⁷ Tamtéž, str. 66.

⁵⁸ Tamtéž, str. 16.

⁵⁹ Tamtéž, str. 157.

⁶⁰ Tamtéž, str. 164.

*tuhá, jako zmrzlá prkýnka*⁶¹, přísloví *s jídlem roste chuť*⁶² nebo úsloví *Tantalova muka*⁶³, *potěmkinská vesnice*⁶⁴. Dále expresivní výrazy *čmajznout, šlohnutí*, hanlivé výrazy *zheblo, courou, hadrech* a vulgární výrazy *idiot, serte, debilní* nebo výrazy zastaralé *pucflek*. V textu také nalezneme slova cizího původu *skrupule, rezervoár, zombie, aspirace*, latinské výrazy *non sequitur*⁶⁵ nebo francouzské slovní spojení *fait accompli*⁶⁶. Je zde použit chemický název sloučeniny *sulfonamid* a lékařské termíny *interrupce, biopsie, laparotomie*. V knize se často objevují německé věty, názvy a jména například *Lagerkommandant*⁶⁷, *Achtung!*⁶⁸, *Konzentrations Lager Birkenau*⁶⁹ a další. Také se zde objevují židovské výrazy *kvuca, iluj, sicha, nesafim*⁷⁰ a další. Za všemi těmito výrazy je hned v závorkách uvedeno, co znamenají.

7.6 Motivy

7.6.1 Motiv cesty

V knize se často objevuje motiv cesty, která byla součástí každého židovského občana, který byl povolán do koncentračních táborů. Většinou se jednalo o cestování vlakem v nelidských podmínkách. Kapacity dobytčích vagonů byly překračovány, aby odvezly co nejvíce lidí nečisté rasy. „*Tentokrát to byly dobytčí vozy. Uvnitř se skvěly německé nápisy „pro osm koní nebo čtyřicet vojáku“, ale my jsme tam byli napěchovaní jako sardinky, nejméně sto padesát lidí na vagon. ... Než se zavřely dveře, vtěsnalo se sem téměř sto osmdesát lidí. ... Bylo tu jen jediné malé, malinké okénko, spíše škvíra zakrytá zvenčí vrstvami ostnatého drátu. ... Vzduch ve vagonu už se skoro nedal dýchat. Uprostřed stály dva sudy – jeden s vodou a druhý na exkrementy. Většina z nás se to snažila co nejdéle vydržet, ale nakonec se každý musel protlačit k sudu. Smrad byl trochu zmírněn vápnem, které jsme do sudu lili, dokud fungovalo, ale pak už pronikal všude. Malé děti ve vagóně neutišitelně plakaly, někteří lidé se nahlas modlili*“⁷¹ Ukázka přibližuje, jak s nimi bylo krutě zacházeno.

⁶¹ Tamtéž, str. 172.

⁶² Tamtéž, str. 169.

⁶³ RODEN, Eva a RODEN, Rudolf. *Životy ve vypůjčeném čase*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007. 201 s. Paměť; sv. 6. ISBN 978-80-200-1511-2, str. 168.

⁶⁴ RODEN, Eva a RODEN, Rudolf. *Životy ve vypůjčeném čase*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007. 201 s. Paměť; sv. 6. ISBN 978-80-200-1511-2, str. 133.

⁶⁵ Tamtéž, str. 130.

⁶⁶ Tamtéž, str. 125.

⁶⁷ Tamtéž, str. 67.

⁶⁸ Tamtéž, str. 77.

⁶⁹ Tamtéž, str. 132.

⁷⁰ *Kvuca* = skupina, *iluj* = výlet, *sicha* = rozhovor, *nesafim* = zábavy.

⁷¹ RODEN, Eva a RODEN, Rudolf. *Životy ve vypůjčeném čase*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007. 201 s. Paměť; sv. 6. ISBN 978-80-200-1511-2, str. 129-130.

Nezajímali se o jejich denní potřeby, nezajímali se, jestli hladoví a mají žízeň. Jejich cílem bylo převést je co nejrychleji na dané místo, bez ohledu na to, jestli je dovezou všechny živé nebo mrtvé. Motiv cesty se také objevuje při pochodech smrti, které museli židovští vězni absolvovat ke konci války. Tyto pochody byly ve fázi, kdy vyčerpanost a únava z nedostatku jídla a pití byla na nejvyšší úrovni. Kdo jakkoliv pochod zdržoval, byl zastřelen. *„Šlo se ostrým tempem a cíl se den ze dne měnil. Měli jsme pochodovat asi třicet mil denně směrem k táboru Buchenwald, který byl mezitím „okupován“ (osvobozen Američany). Když jsme vyrazili na tento pochod (smrti), bylo nás asi osm set, jelikož se k nám několik týdnů předtím přidala asi stovka nově příchozích. ... Těch pár z nás, kteří byli obutí měli štěstí, protože boty se nyní staly životodárnou položkou. Přinutil-li vězně jediný bolestivý puchýř, který se udělal ve vlhkých botách bez ponožek nebo ve shrnujících se a klouzajících kouscích látky omotaných kolem chodidel, zpomalit krok nebo vléci bolavou nohu za sebou, byl to rozsudek smrti. Mnozí vězňové natolik zeslábli, že prostě jen udržovali určitý rytmus chůze jako automaty; ale jakékoli zpomalení nebo porušení pochodového tempa znamenalo pro jejich vytrvalost smrtelný zásah, a takoví jedinci pak vyčerpáním zpomalili. Esesmani nechali tyto vězně, když se zpozдили o padesát metrů, upadnout, pak je přinutili postavit se do pozoru na okraj silnice a zastřelili je.“⁷²*

7.6.2 Motiv smrti

Celou historii holocaustu a koncentračních táborů provází motiv smrti. Smrt byla cítit všude, jestli byli vězni v Terezíně nebo Osvětimi. Stačilo udělat něco, co bylo v rozporu s pravidly tábora, stačilo se i špatně podívat na důstojníka SS a byli usmrceni. Smrt jela naplno v Osvětimi, kde bylo denně zplynováno přes dvacet tisíc vězňů. Důležitou roli zde hrála selekce. Ti, kteří byli vybráni jako práce schopní, byli smrti ušetřeni. Staří lidé, nemocní nebo takoví, kteří se jim nehodili, byli zabiti. Smrt byla také otázkou volby. *„Bylo horké červnové sobotní odpoledne a selekce se konala v baráku třicet jedna, v mém milovaném dětském oddělení. Toho rána kápoové matkám s dětmi do patnácti let řekli dosti krutě a dost jasnými slovy, že tato selekce je opravdová a že mají dvě možnosti. Mohou odmítnout podrobit se selekci a budou zplynovány spolu se svými dětmi, nebo mohou selekcí projít nadějí, že se po válce zase setkají se svými manžely. I bez možnosti shledání by transport znamenal alespoň naději přežít válku. Děti budou zahubeny tak jako tak, není pro ně naděje. Tato strašlivá volba se týkala zhruba*

⁷² RODEN, Eva a RODEN, Rudolf. *Životy ve vypůjčeném čase*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007. 201 s. Paměť; sv. 6. ISBN 978-80-200-1511-2, str. 173-174.

tisíce matek. Jen tři z nich se rozhodly své děti opustit. Ostatní zůstaly a zemřely spolu s nimi.“⁷³ Také v táboře Belgen – Belsen se smrt vyskytovala. V tomto táboře se neplynovalo, jen nechali lidi umřít hladem a dehydratací. Jejich těla zůstávala ležet tam, kde upadla. Nikdo se nezabýval jejich pohřbením. „... *maximální doba, kterou mohl člověk v Belsenu vydržet, byla kolem šesti týdnů. Nebyly tu plynové komory, ale vězňové tu byli ponecháni, aby umřeli hlady. Denní menáž se skládala z matlavé kaše a trochy vody, dohromady čtyři sta kalorií na den, protože tu nebyla žádná práce a strašně moc lidí. Smrtící epidemie a tyfus se bez omezení proháněly táborem. Stále tu zuřily i v době, kdy sem přišli britští osvoboditelé. Našli asi padesát tisíc živých koster a šedesát tisíc mrtvých těl naskládaných ve velkém cirkusovém stanu a roztroušených po celém areálu.*“⁷⁴ Nejen hlad, ale také různé nemoci a smrtící epidemie nebo bití, znamenaly pro mnohé vězně ve všech táborech konec jejich života. „*Lidé umírali jako mouchy, někteří z hladu nebo dyzenterie, jiní z bití, někteří z neschopnosti celé hodiny stát při počítání (apely se konaly dvakrát denně), další to prostě vzdali.*“⁷⁵ „*Ve stavu zapomnění už se zdecimování vězňů nestarali vůbec o nic, ani o smrt – přicházela z tolika různých stran! Největším zabijákem dlouhodobě zůstávalo udření a nemoci. Každé ráno, když se formovala venkovní komanda a do plného počtu chybělo několik osob, zašli kápoři na latríny, kde se lidské kostry zabalené v hadrech jako muslimští beduíni zbavovaly svých tekutých duchů. Vytáhli je ven a oznámili: „Podívejte se sem, našel jsem ještě pár fungujících!“ Pak byli vstrčeni doprostřed pětistupňů a doslova vyneseni z brány. Večer byli opět přineseni dovnitř – mrtví.*“⁷⁶

7.6.3 Motiv lásky

Tato krutá doba byla strůjcem lásky manželů Rodenových. Nebýt války a sionistického hnutí, ve kterém se potkali a zamilovali se do sebe, možná by se nikdy nedali dohromady. Ruda tak moc Evu miloval, že i přes krátkou dobu, co spolu chodili, se zapsal dobrovolně do transportu. Chtěl ji ochraňovat a přesvědčit se, že bude v pořádku. Jejich láska byla tak pevná, že je motivovala k tomu být silnější a snažit se válku přežít i v době jejich odloučení. „*Objal jsem Evu, políbili jsme se a akorát jsem jí stihl říct, co pro mě znamená a že taková*

⁷³ RODEN, Eva a RODEN, Rudolf. *Životy ve vypůjčeném čase*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007. 201 s. Paměť; sv. 6. ISBN 978-80-200-1511-2, str. 57-58.

⁷⁴ RODEN, Eva a RODEN, Rudolf. *Životy ve vypůjčeném čase*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007. 201 s. Paměť; sv. 6. ISBN 978-80-200-1511-2, str. 183.

⁷⁵ RODEN, Eva a RODEN, Rudolf. *Životy ve vypůjčeném čase*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007. 201 s. Paměť; sv. 6. ISBN 978-80-200-1511-2, str. 51.

⁷⁶ RODEN, Eva a RODEN, Rudolf. *Životy ve vypůjčeném čase*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007. 201 s. Paměť; sv. 6. ISBN 978-80-200-1511-2, str. 161.

*láska prostě neumírá, a už jsem musel běžet, protože mě zavolali do tvořícího se zástupu.*⁷⁷ Oba usilovali o to, aby se opět mohli setkat a žít život, který si v Terezíně vysnili. „Eva a já jsme uléhali do vlastní postele, přikrývali se dvěma tlustými dekami (ve vrstvách, říkali jsme jim „rybí šupiny“) a mezi milováním jsme snili o budoucnosti. Byli jsme si jistí, že se dožijeme konce války a porážky Německa. Pak si zařídíme malou, moderní a účelnou garsonku s moderní koupelnou a vestavěnou kuchyní a budeme mít moderní nábytek v nejmodernějším domě, já budu studovat medicínu a budeme žít. Nemluvili jsme nijak moc o rodičích nebo o přátelích, hlavně o sobě.“⁷⁸ Nejkrásnější moment z celé knihy je jejich láskyplné setkání v Belsenu. „Pak znenadání otevřela Eva dveře. Jakmile mě uviděla, vyvalila oči, a jak se mi snažila něco říci, omdlela. Když přišla k sobě, rozplakala se mi v náruči a nebyla k utišení.“⁷⁹

7.6.4 Motiv přátelství

Jedním z motivů, jenž se v díle vyskytuje, je motiv přátelství. Eva v koncentračním táboře Osvětim potkala Ruth. Zнала ji již z Prahy a Terezína, ale až díky společné práci v dětském domově se sblížily. Cítily, že se k sobě hodí, a od té chvíle se staly nerozlučnou dvojkou. Jejich přátelství bylo tak silné, že i v těch nejtěžších chvílích byla jedna druhé oporou. Společnými silami se snažily válku přežít. „Tou dobou nám za nocí bývala taková zima, že jsme spaly na jednom lůžku zapletené do sebe. Naše tělesná teplota spolu s dvěma dekami nám pomáhaly udržovat v teple. Celou tu dobu jsme Ruth a já žily jako jedna. Děly jsme se úplně o všechno. Společně jsme se smály i plakaly, sdílely své myšlenky a snily. Když se jedné z nás podařilo „zorganizovat“ miskou polévky nebo velký pecen chleba, anebo i jen drobek, cokoli, čekaly jsme, dokud jsme se o to spolu nemohly rozdělit. Společně jsme se dělily a jedly své příděly chleba a margarínu, jeden ráno a jeden večer, takže nám připadalo, že toho máme víc. Prostě jsme spolu sdílely všechno, jedna druhou jsme podporovaly a stály při sobě za všech okolností. Nemůžu mluvit za Ruth, ale co se mě týče, myslím, že bych dnes nebyla naživu, kdyby jí nebylo.“⁸⁰

Ruda se spřátelil v pracovním táboře Schwarzheide s Jirkou Wassermanem. Pracovali spolu v prádelně a také byl jedním z jeho pomocníků při ručním praní. Společně sháněli jídlo,

⁷⁷ RODEN, Eva a RODEN, Rudolf. *Životy ve vypůjčeném čase*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007. 201 s. Paměť; sv. 6. ISBN 978-80-200-1511-2, str. 154.

⁷⁸ RODEN, Eva a RODEN, Rudolf. *Životy ve vypůjčeném čase*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007. 201 s. Paměť; sv. 6. ISBN 978-80-200-1511-2, str. 126.

⁷⁹ RODEN, Eva a RODEN, Rudolf. *Životy ve vypůjčeném čase*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007. 201 s. Paměť; sv. 6. ISBN 978-80-200-1511-2, str. 184.

⁸⁰ RODEN, Eva a RODEN, Rudolf. *Životy ve vypůjčeném čase*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007. 201 s. Paměť; sv. 6. ISBN 978-80-200-1511-2, str. 71.

dělili se o něho a navzájem si pomáhali. Jirka dokonce Rudovi zachránil život, když ležel v nemocnici s tyfovou horečkou. „*Naše životy často závisely na odvaze a věrnosti takovýchto přátel. Vprostřed podzimu mě vzali do nemocnice, protože jsem měl vysokou bodavou horečku, průjmy a byl jsem před zhroucením. Leželi jsme tam na palandách se směsicí diagnóz – úplavice, spála, těžké impetigo, otevřená tuberkulóza a jiné. Úmrtnost byla mimořádně vysoká. Zjevně jsem měl tyfovou horečku, všechny symptomy se však do týdne vytratily; podle pravidel mě ale esesácký „sanitní specialista“ prohlásil přenašečem. Vzorky mojí stolice měly být otestovány, a kdyby byly pozitivní, měl jsem být přesunut do hlavního tábora. Nemocnice už byla přeplněná. V té chvíli jsem se cítil, že mám opravdu na kahánku, ale stále jsem si byl jistý, že musí existovat nějaký způsob, „jak z toho ven“. K nemocničnímu bloku se dostavil můj kamarád Jirka, sedl si pod okno, vyprázdnil se za denního světla na misku, kterou jsem mu podal, a mou stolicí pak shledali negativní. Byl jsem propuštěn.*“⁸¹

7.6.5 Motiv pomoci

S motivem přátelství určitě souvisí i motiv pomoci. Ruda měl hodně přátel v sionistickém hnutí a následně i v obou táborech. Tito přátelé mu nesčetněkrát pomohli. V sionistickém hnutí měl spojence, díky kterým se společně s Evou a její matkou dostali do Terezína. Podplacením vedení SS je vytáhli z transportu, který směřoval do plynových komor. Měl také přátele v kuchyni, a na různých pracovních pozicích. Vždy mu byli ochotni přidat jídlo navíc nebo „zorganizovat“ to, co zrovna potřeboval. „*Různí naši přátelé pracovali v kuchyních a zahradách (někteří z těch co přežili, jsou našimi přáteli dodnes), měli jsme všelijaké konexe. Naučili jsme se provozovat výměnný obchod a často jsme provedli to, čemu by se dneska řeklo „něco šlohnout“. My jsme to nazývali „organizovat“.*“⁸² Pomoc se mu nedostala nejen od jeho přátel, ale také potencionálních nepřátel, německých občanů. Když v pracovním táboře Schwarzhilde, pracovali v prádelně, byly zde německé civilistky, které jim ochotně poskytly pomoc. „*Ta Němka naléhala a prosila mě, abych jí řekl, co jsme doopravdy zač. Nejprve jsem poukázal na možný trest, kdyby nás přistihli při rozhovoru, ale když mě ujistila, že mě nezradí, protože její dva synové jsou zajati u Američanů, poblahopřál jsem jí, že ví o umístění svých synů v humanitním systému, a prozradil jí pravdu. Od té chvíle se nám všech šest arijských žen, civilistek tam zaměstnaných, snažilo dávat nějaké jídlo a vedoucí se mnohokrát podařilo*

⁸¹ RODEN, Eva a RODEN, Rudolf. *Životy ve vypůjčeném čase*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007. 201 s. Paměť; sv. 6. ISBN 978-80-200-1511-2, str. 162.

⁸² RODEN, Eva a RODEN, Rudolf. *Životy ve vypůjčeném čase*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007. 201 s. Paměť; sv. 6. ISBN 978-80-200-1511-2, str. 48.

nás skryt před esesmany, když zesílila páru a zvýšila vnitřní teplotu na 40°C. Esesmani v těžkých uniformách to nemohli vydržet bez sak, protože vedoucí poukazovala na to, že jsme v nich hrozně špinaví. ⁸³ *Pomoc mu také nabídl jeden mladý esesman. „Když nás hlídal poprvé, zeptal se mě, co naléhavě potřebujeme nebo co by pro nás mohl udělat. Moje odpověď byla jednoduchá: potřebujeme všechno, ale on pro nás nemůže udělat nic. On ale stejně koupil v tovární kantýně dvě stě cigaret, což ho muselo stát jmění, a rozdál nám je. A pokaždé když jsme se vraceli do tábora s ním, podařilo se mu něco nám dát, třeba salám nebo chléb. U vstupní brány nás šacoval osobně, což byla jeho výsada jako eskorty, strkal a vrážel do nás, a dokonce nás mlátil, aby to vypadalo opravdově. Když jsme se ho ptali, proč to pro nás dělá, odpovídal, že i když ví, že už je pozdě, musí aspoň teď udělat něco pro splacení vši nespravedlnosti.* ⁸⁴ Tento člověk také Rudovi pomohl s odesláním dopisů pro Evu, aby věděla, že je na živu. Všechny tři dopisy dorazily na místa, kam je Ruda poslal. Jen jeden z těchto dopisů Eva opravdu četla a to ten, který dorazil do Hamburku.

Pomoci od jiných lidí se také dostávalo Evě, když pracovala v Hamburku spolu francouzskými válečnými zajatci. Díky své francouzštině, kterou se před válkou učila, s těmito zajatci navázala kontakt. Aby je dozorci nepotrestali, dorozumívali se pomocí dopisů schovaných pod kamenem. Když zajatci zjistili, co jsou Eva a ostatní ženy zač, pomáhali jim, jak jen to šlo ze svých balíčků od Červeného kříže. *„Byli k nám neuvěřitelně hodní. Nedělili se s námi jen o své balíčky od Červeného kříže, ale dávali nám i svoje svetry, ponožky a dokonce i své spodní prádlo, zásobovali nás cigaretami, chlebem a dokonce i léky a podpláceli svoje i naše strážné, aby se koukali jinam, když ukládali balíčky každý den na jiná místa a když my jsme si je vyzvedávaly. ... Tito francouzští váleční zajatci nás udržovali při životě během těch dvou měsíců, co jsme byly v Hamburku, a já jim za to budu nadosmrti vděčná.* ⁸⁵

7.6.6 Motiv návratu

V knize se objevuje motiv návratu. Rudolf se často ve svém příběhu vrací k různým událostem nebo místům, která navštívili po válce v určitém časovém rozmezí a popisuje, co se tam zrovna odehrávalo. Takovým místem byla například ulice, kde byl zastřelen Heydrich. *„(O dvaadvacet let později jsme při své návštěvě Prahy projížděli v autě zatáčkou vzhůru podél tramvajové trati,*

⁸³ RODEN, Eva a RODEN, Rudolf. *Životy ve vypůjčeném čase*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007. 201 s. Paměť; sv. 6. ISBN 978-80-200-1511-2, str. 164.

⁸⁴ RODEN, Eva a RODEN, Rudolf. *Životy ve vypůjčeném čase*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007. 201 s. Paměť; sv. 6. ISBN 978-80-200-1511-2, str. 167.

⁸⁵ RODEN, Eva a RODEN, Rudolf. *Životy ve vypůjčeném čase*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007. 201 s. Paměť; sv. 6. ISBN 978-80-200-1511-2, str. 64.

abychom svým synům ve věku čtrnáct a devět let ukázali, co se tady stalo, protože pár týdnů před naší cestou o tom v televizi viděli krátký film. ... V té chvíli přijel k obrubníku mercedes se znaky SS a čtyřmi esesmany uvnitř. Najednou se rozběhli nějakí lidé a začali na něj střílet a k boku mu hodili ruční granát. S hrůzou jsme to pozorovali, a skutečně nám trvalo pár vteřin, než nám došlo, že jsme právě svědky natáčení českého filmu o atentátu na Heydricha.)“⁸⁶ Také se vrací ke vzpomínkám k různým postavám například k postavě vedoucího bloku, jediného vězně, od kterého dostal výprask. „(Po letech jsem v Montrealu potkal jeho bratra, který za války sloužil u české divize v britské armádě. Vyprávěl jsem mu, co se s jeho bratrem stalo, ale tuhle epizodu jsem mu zamlčel.)“⁸⁷ I Eva se v příběhu vrací k různým událostem a osobám, které s nimi souvisely. Když dostaly s Ruth od francouzských zajatců sáček s cukrem, schovala do něj diamant, který dostala od Rudovy matky. Ten jí však ukradla vedoucí vězeňského tábora a obsah cukru nahradila mýdlem. „Po válce ji mnoho z nás obžalovalo před československým lidovým soudem z kolaborace s Němci. Kolovala mezi námi petice, pod kterou se každá z nás musela podepsat, aby ji mohli obvinít. Přišla k nám do bytu a prosila o milost. ... Nepopřela tehdy výměnu cukru za mýdlo ani krádež diamantu, jenom plakala a prosila mě, abych petici nepodepisovala.“⁸⁸

7.6.7 Motiv ztráty

Každý přeživší války a koncentračních táborů přišel o své blízké, rodinu a přátele. Také hlavní hrdinové této knihy ztratili hodně členů rodiny. Někteří stačili před vypuknutím války odejít, jiní v Praze zůstali. První obětí byl Evin strýc, který se v roce 1939 ve výroční den vyhlášení samostatnosti a se zakázanými trikolorami producíroval před velitelstvím pražského gestapa. Za tento čin byl uvězněn a zabit. Další obětí byl Rudův dědeček, který se vzepřel vystěhování ze svého rodného domu v malé vesničce v horách. Jeho smrt však nebyla v rukou gestapa, ale v rukou Božích. Postihl ho smrtelný záchvat srdeční mrtvice. V Osvětimi pak zemřela Evina matka i Rudův otec. Na konci svého příběhu Eva i Ruda uvádějí, kolik členů rodiny válku přežilo nebo o kolik členů rodiny přišli. Z Eviny početné rodiny po válce zbyli pouze ona, tatínek, Milena, dcera sestřenice Anny, a sestřenice Zdena, které přežily válku v Anglii. Ruda ztrátu své rodiny vyčíslil na 123 rodinných příslušníků.

⁸⁶ RODEN, Eva a RODEN, Rudolf. *Životy ve vypůjčeném čase*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007. 201 s. Paměť; sv. 6. ISBN 978-80-200-1511-2, str. 116-117.

⁸⁷ RODEN, Eva a RODEN, Rudolf. *Životy ve vypůjčeném čase*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007. 201 s. Paměť; sv. 6. ISBN 978-80-200-1511-2, str. 142.

⁸⁸ RODEN, Eva a RODEN, Rudolf. *Životy ve vypůjčeném čase*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007. 201 s. Paměť; sv. 6. ISBN 978-80-200-1511-2, str. 67.

8 Ctibor Rybár

8.1 Život a dílo

Ctibor Rybár, vlastním jménem Tibor Fischer, byl dlouholetým šéfredaktorem nakladatelství Olympia a autorem řady průvodců po Československu a především pak knih, zabývajících se Prahou.

Narodil se 25. května 1920 v Bratislavě do židovské rodiny. Roku 1940 se mu podařilo složit maturitní zkoušku na státní reálce v Bratislavě. V této době se seznámil se sionistickým hnutím a stal se aktivním členem Hašomer ha-ca'ir (Mladý strážce) na Slovensku. Zde organizoval kurzy, výjezdy a tábory. Kvůli svému židovskému původu byl v březnu 1941 povolán k VI. robotnickému praporu, kde vykonával fyzicky namáhavé práce. Po půl roce byl však ze zdravotních důvodů propuštěn.

Po propuštění dále pracoval pro Mladého strážce, kterým byl roku 1942 ilegálně vyslán do Maďarska pod falešnou identitou. Zde se podílel na zajišťování falešných dokladů pro Židy, kteří do Maďarska utíkali ze Slovenska. Koncem roku byl za tuto práci zatčen, na poslední chvíli se mu však podařilo z transportu uniknout. S falešnou identitou žil v Budapešti až do roku 1943, kdy byl opět zatčen a uvězněn v budapešťské věznici. V prosinci roku 1944 byl z věznice propuštěn, díky pomoci přátel ze Šomeru.

Po válce si Tibor Fischer změnil rodinné jméno na Rybár a začal používat českou variantu křestního jména Ctibor. Roku 1945 se vrátil do Prahy, kde vystudoval právnickou fakultu na Univerzitě Karlově. Již v Maďarsku vstoupil do komunistické strany a v Praze se zapojil do budování nového zřízení. Začal pracovat na Ministerstvu zahraničních věcí a v roce 1948 byl jmenován konzulem ČSR v Turecku, kde se svou manželkou žil tři roky. Konec diplomatické kariéry přišel v roce 1953, kdy byl zatčen jako člen sionisticko-trockistické skupiny kolem Artura Londona a obžalován z velezrady. Dva měsíce byl vězně. I přes to, že nakonec nebyl odsouzen, nesměl se již na své původní místo na ministerstvu vrátit. Po roce 1953 našel místo referenta ve Státním výboru pro tělovýchovu a sport.

Od 60. let až do roku 1984, kdy odešel do penze, pracoval jako šéfredaktor nakladatelství Olympia. Z tohoto místa se zasloužil o vydávání knih Jana Wericha, Miroslava Horníčka, Waldemara Matušky, Oty Pavla a dalších.

Během svého působení v nakladatelství napsal několik průvodců po Praze a Československu, například *Praha – průvodce – informace – fakta* (1975), *Československo průvodce* (1976),

Co je co v Praze (1989), *Sto památek historických měst pražských* (1998) a další. V roce 1991 vydal své asi nejdůležitější dílo *Židovská Praha – Glosy k dějinám a kultuře*, které jako první zmapovalo dějiny židovského osídlení v Praze a pražské židovské kultury. Kniha obsahuje i vyčerpávající přehled pražských židovských památek. Jeho poslední knihou je autobiografie *Do půlnoci času dost* z roku 2008.

Zemřel 13. února 2013. O dva dny později byl pochován na Novém židovském hřbitově v Praze, jen několik metrů od svého oblíbeného autora Oty Pavla.

9 Interpretace a analýza knihy Do půlnoci času dost

9.1 Děj

Ctibor žil se svým otcem, matkou, starší sestrou Editou a mladším bratrem Pavlem na Slovensku. Často se kvůli otci stěhovali, ale důvod nevěděl. Delší dobu žili v Žilině, kde Ctibor dokončil obecnou školu a začal chodit do reálky. V té době mu bylo třináct let a připravoval se na Bar micva, díky kterému se stal dospělým mužem. Následně se přestěhovali do Stupavy, vesničky kousek u Bratislavy. Odtud každé ráno sourozenci jezdili autobusem do bratislavských škol. Edita studovala obchodní akademii a Ctibor gymnázium. Roku 1934 nastoupil na 1. státní československé gymnázium, kde v následujících čtyřech letech žil běžný studentský život. Byl studentem průměrným a nepatřil mezi premianty. Ve škole dělal lumpárny a byl třídním komikem. Když byl už v oktávě, platila na Slovensku omezení studia Židů, přesto se mu podařilo ještě v roce 1940 složit maturitní zkoušku. Dále ale studovat nemohl.

Jeho život se musel orientovat jiným směrem. Zapojil se do sionistického hnutí Hašomer Hacair, ke kterému jej přivedl starší spolužák z gymnázia. Cílem tohoto hnutí byla příprava mladých Židů k vystěhování a k životu v tehdejší Palestině. Konali zde přednášky, různé kulturní akce, pořádali vzdělávací kurzy, studovali starověké dějiny Izraele a učili se moderní hebrejštině. Ctibor v hnutí vystupoval jako Moše Fischer, Moše bylo jeho hebrejské jméno. Zde měl na starosti skupinu patnáctiletých kluků, které vedl v duchu Hašomeru. V roce 1940 byly všechny tyto sionistické organizace včetně Hašomeru rozpuštěny.

Na jaře roku 1941 nastoupil do VI. robotného praporu, kde sloužil jako robotník – Žid v Humenném. Byl zařazen do 22. roty takzvané Košer roty. Tento pracovní útvar byl obdobou pozdějšího Pomocného technického praporu, byli do něj povoláváni mladí Židé z celého Slovenska. Muži z této roty byli nasazováni na fyzicky těžce namáhavé práce. Její členové patřili především k ortodoxním Židům. V Humenném byli robotníci často zesměšňováni a šikanováni. Košer strava se nedala jíst, jelikož ji vařil kuchař amatér. Jako Košer rota měli i svá privilegia. Každý pátek se mohli chodit koupat, aby při modlitbách, kterých se každý týden v synagoze museli povinně účastnit, byli čistí a omytí od všech hříchů. Ctiborovi se díky pomoci Hašomeru a místnímu doktorovi povedlo prapor na podzim téhož roku opustit. Důvodem byla nevyлéčená plicní nemoc z mládí, která by mohla dojít až do stádia tuberkulózy.

Po návratu do Bratislavy zjistil, že se jeho rodině nevede dobře. V té době se uplatňovala stále více nařízení tzv. Židovského kodexu. Otec kvůli svému původu nemohl získat zaměstnání

a rodina žila skromně bez peněz a úspor. Museli se vystěhovat ze svého bratislavského bytu a přestěhovat se do Liptovského Mikuláše. Zde s nimi ve třípokojovém bytě žilo dalších deset osob. V březnu roku 1942 se na Slovensku rozjela akce deportací, která se uskutečňovala pod krycím názvem Da. Během dvou měsíců bylo z východního Slovenska vypraveno v transportech do Osvětimi šest tisíc osob. Tohoto roku byli do transportu povoláni také Ctiborovi rodiče s bratrem. Sestra Edita stihla za pomoci rodičů ještě roku 1939 emigrovat do Ameriky. V květnu, pár týdnů před jejich deportací, je Ctibor ještě stačil navštívit a rozloučit se s nimi. To bylo naposled, co je viděl.

Aby se Ctibor před deportací zachránil, bylo mu umožněno pod falešnými árijskými doklady, vystavenými hnutím Hacair, uprchnout do Maďarska. Z Tibora Fischera se stal László Nyiri. Bylo mu dvacet dva let, když se v červnu 1942 dostal přes hranice Maďarska do Budapešti. Organizace Hašomer mu přidělila byt a poskytla pravidla, kterými se musel řídit, aby přežil. V Budapešti bylo několik sionistických hnutí, která pomáhala uprchlíkům. Ctibor zde začal vypomáhal s falšováním dokumentů pro jejich členy. Celou dobu v Budapešti žil ve strachu z prozrazení jeho identity. Často ve městě probíhaly zátahy policistů nebo četníků ve vybraných kavárnách, restauracích nebo i na ulici a požadovali se od všech legitimovat. Pokud se jim někdo zdál podezřelý, byl odveden do policejních vozů a poslán do pracovního tábora. Tato situace se přihodila i Ctiborovi. Když jednou seděl v kavárně, přišli do ní tři muži, kteří po něm vyžadovali osobní průkaz. Průkaz měl v pořádku a byl vyzván k odchodu. Když si ale oblékal kabát, všiml si jeden z policistů, že má na nohách obuv od Bati. V Maďarsku se v té době boty Baťa neprodávaly, a to ho prozradilo. Byl policisty odveden na stanici a vyslýchán. K prozrazení totožnosti využívali i techniky mučení. Po získání všech informací jej poslali do pracovního tábora na frontu na Ukrajinu. Zde měl odklízet miny, které znamenaly ve vysokém procentu smrt. V lednu 1943 byl povolán do transportu, který ho měl odvést do pracovního tábora. Když ve skupinkách nastupovali do vagónu, šel v jedné skupince jako první. V momentě, kdy do vagónu nastoupil, podařilo se mu z druhé strany vagónu vyskočit a uprchnout. Vše konal instinktivně bez rozmýšlení a to mu zachránilo život.

Jelikož z transportu utekl, musel dostat novou identitu, aby mohl dále v Maďarsku pobývat. Z Lászla Nyiriho se stal Lorand Heller. Musel se naučit fiktivní informace o své tzv. rodině, odkud pocházel, jakého byl původu a že studoval malířství na budapešťské vysoké škole. Nová identita vyžadovala i nové bydlení. Zdejší sionistické hnutí Ctiborovi zařídilo podnájem u rodiny Lénardů. Ti jej přijali jako za svého syna. Aby na Ctibora, budoucího malíře, nepojali podezření, pořídil si plátno a veškeré potřeby k malování. Jelikož byl na malování antitalent,

rozhodl se kopírovat obrazy van Gogha, aby jeho role studenta malířství, byla co nejdůvěryhodnější. Našel si i práci v ateliéru místního sochaře, kde vyráběli panenky. Těm měl Ctibor za úkol malovat obličej. Jednou jednu z panenek dokonce obohatil malůvkou na intimních místech. To se nelíbilo zákaznici, která si panenku koupila a ihned ji přišla reklamovat. Ctibor byl za svůj čin pokárán a varován, aby se něco takového neopakovalo. Tuto práci však Ctibor po několika týdnech opustil a našel si novou práci v budapešťském zábavném parku. Ve strašidelném zámku, coby upír Drákula, měl za úkol strašit děti a dospělé. Jednou do zámku vstoupila typická maďarská rodinka, kde otec se synem viditelně podporovali nyilašovce. Malý chlapec jménem Géza se choval drze a povýšeně, a tak se ho Ctibor rozhodl pořádně postrašit. Když jeli vláčkem kolem jeho sídla, chytil malého Gézu za krk, vycenil upíří zuby a naznačil sání krve. Gézu to tak vyděsilo, že dostal hysterický záchvat a strachy se i počůral. Za tento „žertík“ byl Ctibor ihned vedením vyhozen.

V roce 1943, stále v Budapešti, pracoval pro jednu ze sionistických organizací, ve které manipuloval s pravými i falešnými doklady určenými pro legalizaci pobytu uprchlíků i maďarských vojenských dezertérů díky nové identitě. Ta umožňovala novým držitelům přežít válku a zachránit si život. Jména vždy odpovídala jménům skutečných žijících nebo zemřelých lidí. Tuto práci vykonával skoro celý rok. Vše skončilo 4. prosince toho roku, kdy do bytu Lénardových vtrhla státní policie a Ctibora zatkla. Dvacet jedna dní v cele provázely každodenní výslechy. Zde jednal Ctibor pod svou pravou identitou. Vyprávěl jim o životě na Slovensku a o útěku do Maďarska. Musel také odpovídat na otázky ohledně falešných dokumentů. Tento výslech oproti prvnímu výslechu byl jiný, zde nepoužívali vůbec žádné násilí.

Za svůj čin byl Ctibor poslán do budapešťského vazebního vězení Markó. Pod číslem 6824 byl uzavřen do cely číslo šest. Šlo o celu čtyři krát čtyři metry se stolem, dvěma židlemi, dvěma postelemi, s umyvadlem, poličkou a tureckým záchodem. Ctiborův spoluvězeň při jeho příchodu mlčel a mlčel také po celý jeho pobyt v cele. Aby se z toho ticha Ctibor nezbláznil, využíval možnosti půjčovat si knihy. Nezajímal ho nikdy autor, ale především její tloušťka. Vždy vybíral tu nejtlustší, aby déle vydržela. Jelikož šlo o knihy v maďarském jazyce, neuměl všechna slovíčka a tímto způsobem se i maďarštině lépe naučil. Ctiborovi trestné činy spadaly do kategorie méně závažných a měl ze zákona právo na řadu výhod. Když se rozhodl zdokonalit v maďarštině a francouzštině, požádal o maďarsko-francouzský slovník a ten mu byl půjčen.

Dne 2. ledna 1944 se díky znalosti jazyků jeho život v Makró začal ubírat jiným směrem. Když se jednou vraceli z procházky na dvoře, stál na chodbě velitel a snažil se porozumět vězni z vedlejší cely, který se mu v polštině na něco stěžoval. Bez vyzvání Ctibor vstoupil do jejich rozhovoru a veliteli tlumočil, co vězeň říká. Tím velitele zaujal. Následující den byl přesunut na celu číslo dvacet jedna. Šlo o celu větší, s deseti kavalci, osmi židlemi, větším stolem a tureckým záchodem za plentou. Spolu s ním byli v cele další tři vězni, kteří ho ihned zasvětili do chodu cely. Zde měl Ctibor za úkol odpovídat za pořádek a disciplínu, řešit rozpory mezi spoluvězni a při každém otevření cely si stoupnout a podat hlášení. Hlášení vykonával i několikrát denně. Ve věznici také všichni vězni vykonávali různé práce. Uklízeli na pokojích i na chodbách, v zimě odklízeli na dvoře sníh, někteří roznášeli jednou týdně knihy a jiní pracovali v pisárně a opisovali soudní spisy. Ctibor ve věznici vykonával práci roznašeče jídla. Vězňům rád umožňoval dostávat jídlo zvenčí od příbuzných nebo z blízké jídelny. Tato jídla pak Ctibor vězňům roznášel a vždy trochu z jídla ujedl. Díky tomu neměl ve věznici takový hlad.

Na jaře 1944 postupovala Rudá armáda k Maďarsku, a kromě Hitlera a zfanatizovaných nacistů nikdo nepochyboval, že válka brzy skončí. Strach z prohry vedl nacisty k masivnímu vraždění. Od března bylo Maďarsko nebezpečným domovem pro osm set tisíc Židů i desetitisíce židovských uprchlíků. Umírali při leteckých útocích a po stovkách je deportovali do koncentračních táborů. Tato doba zpřísnila režim i ve věznici. Dozorci častěji prováděli kontroly cely ale i těla a byli hrubější než dřív. Také časté nálety spojenců, které v červenci probíhaly, ztěžovaly podmínky života ve věznici. Ctibor se spoluvězni marně doufali, že bomba padne kousek od nich a jim se podaří uprchnout. Když si věznici do moci převzala strana Nyilašovců, byli vězni častěji bití a trpěli hlady. Také zrušili „privátní“ obědy a Ctibor přišel o práci. V cele dvacet jedna se střídali neustále noví vězni, kteří podávali zprávy o tom, co se venku děje. Židé se snažili vymyslet cestičky, jak se místo do transportu dostat do vězení. Bylo pro ně bezpečnějším místem než ghetto. Aby se jim podařilo do vězení dostat, museli mít dobrého advokáta, který takový plán připravil. Nešlo však o akci jednoduchou, a ne zrovna moc levnou. Neexistovala ani stoprocentní šance, že by jejich plán vyšel.

Dne 18. prosince 1944 byl Ctibor z věznice Markó propuštěn díky sionistickému hnutí, které organizovalo několik záchranných akcí pro své druhy a přátele. Hnutí sídlilo v jednom z domů chráněným švýcarským znakem. Tyto domy byly přeplněny lidmi a každý den se hlásili další a prosili o ubytování. V domech byly nedostatečné hygienické podmínky a šířily se infekční nemoci. Netopilo se zde a neměli pro všechny lidi dostatek jídla. Nikdo z domů ani

nevycházel, jelikož Budapešť byla dnem i nocí bombardována Rudou armádou. Ta se však snažila co nejvíce uchránit civilní obyvatele města. Požadovala po Němcích, aby kapitulovali a složili zbraně. Ti však tohle nechtěli připustit a bojovali dál. Stáhli se na druhý břeh Dunaje a aby přerušili spojení s druhým břehem, vyhodili do vzduchu všechny dunajské mosty.

O měsíc později, 18. ledna 1945, přišli do chráněného domu Rusové. Ještě předtím stačili obyvatelé domu ukrýt všechny ženy a dívky, jelikož v tomhle ruská armáda neměla dobrou pověst. Když viděli, že je v domě tolik mladých mužů, pojali podezření. Tvářili se nepřátelsky a muži si pomysleli, že to nedopadne dobře. Vojáci hledali hlavně nyilašovce a dezertující vojáky německé i maďarské armády. Když ukončili prohledávání domu, odešli. Pak pokračovali v pouličních bojích. Obyvatelé chráněného domu měli obavy, co se bude dít, jestli je Rusové někam odvedou nebo nechají být. Když jednou vstoupil do domu velitel ruského vojska a s úsměvem ve tváři se zeptal, jestli se v domě nacházejí Židé, věděli, že jsou konečně osvobozeni. Budapešť byla oficiálně osvobozena 19. ledna 1945.

Po válce se vytvořily sionistické skupiny mládeže, zvláště Hašomer Hacair, které pečovaly o osiřelé děti. Tyto děti posílali na venkov do bývalých penzionů, rekreačních zařízení i malých zámečků. Provoz těchto zařízení byl financován zahraničními humanitárními organizacemi. Děti se v zařízeních zbavovaly válečných traumat. Celkově se všichni vraceli do života a přemýšleli o budoucnosti. Mnozí Maďaři emigrovali do Ameriky nebo Palestiny, přistěhovalci se vraceli do svých zemí. I Ctibor se rozhodl z Budapeště odejít. Jeho cesta však nesměřovala do rodného Slovenska, nýbrž se rozhodl odejít do Prahy. Po obstarání pravého Slovenského pasu, do kterého si již nechal zapsat Tibor Rybár, se vydal na cestu. Nasedl do nákladáku, který směřoval do Košic. Odtud měl 10. května odjet prezidentský vlak do Prahy. Ctibor přijel přesně toho data na nádraží, vlak ale odjel až o dva dny později. Trať byla na mnoha místech přerušena stopami bojů, tak museli pokračovat pěšky a čekat na autobusy, které je opět zavezly na nejbližší vlak. Dne 16. května 1945 dorazil do Prahy, do města, ve kterém nikoho neznal, bez žádného majetku.

Nakonec se však v Praze zabydlel. Bohužel ho po válce nečekal poklidný život. Po ukončených vysokoškolských studiích následovala nejprve úspěšná kariéra v diplomatických službách, poté zatčení a vyšetřování v souvislosti s procesem s Rudolfem Slánským. I když nakonec nebyl dlouhodobě vězněn a vina mu nebyla nikdy dokázána, následoval rychlý konec kariéry. Nikdy se již nesměl vrátit do diplomatických služeb. Za pár let přišlo další obvinění ze špionáže a opět následovalo zatčení. Ačkoliv byl znovu stíhán, sražen až na dno a propuštěn ze zaměstnání, dokázal se znovu zvednout a bojovat. Nové

zaměstnání a nový smysl života našel v nakladatelství Olympia, v němž se vypracoval až na šéfredaktora. Zasloužil se o vydávání knih Jana Wericha, Miroslava Horníčka či Oty Pavla.

9.2 Analýza knihy

Kniha Ctibora Rybára *Do půlnoci času dost* zpracovává příběh holocaustu novým originálním pohledem. Holocaust a jeho důsledky dodnes spojuje, ale i rozděluje celou naši společnost. Ctibor Rybár se k obecně historickým faktům vrací ve svých vzpomínkách, které zachycují tuto dobu často s ironickým nadhledem a svérázným humorem.

Ctibor Rybár ve své strhující knize líčí své zážitky z doby před druhou světovou válkou svým originálním stylem, jeho příběh je zajímavý už svou objektivností. Autor události tehdejší doby negeneralizuje, popisuje svůj strhující příběh bez patosu, což knihu vyčleňuje z dlouhé řady literárních děl, která zpracovávají toto tragické historické období lidských dějin.

9.3 Stavba díla

Kniha *Do půlnoci času dost* vyšla v edici Paměť nakladatelství Academia v roce 2008. Obsahuje 391 stran z toho je 48 stran tvořeno obrazovou přílohou. Knihu tvoří *Předmluva*, šest kapitol, *Na závěr*, *Motáky a básně z vězení* a *Doslov* od Ivana Kamence.

Do *Předmluvy* vložil autor komickou scénku z křáčanské hospody, kterou jako dvanáctiletý spolu se svým bratrancem sledoval. Popisuje zde také, jakým způsobem všechny své vzpomínky sepsal. Následuje šest kapitol. Každá kapitola má svůj název a je označena římskou číslicí. V nich líčí svůj život. V části *Na závěr* popisuje zajímavé momenty ze svého života. *Motáky a básně z vězení* obsahují verše v próze, které napsal v budapešťské věznici Markó. V *Doslovu* slovenský historik Ivan Kamenec popisuje a objasňuje období Holocaustu na Slovensku.

Velmi zajímavé jsou časté poznámky pod čarou, které nežidovskému čtenáři přibližují nejružnější židovské svátky, vysvětlují náboženské zvyky, či osvětlují význam liturgických předmětů, které provázejí židovskou víru od narození až do smrti.

Kompozice díla je chronologická. V některých částech díla je kombinovaná s chronologií retrospektivní. Děj je vyprávěn autorem knihy v ich-formě. V knize také autor využívá vyprávění v er-formě. „*Profesora Brtáně to natolik zaujalo, že si Tibora Fischera všiml více než ostatních.*“⁸⁹ Občas se vyskytuje i vypravěč autorský, kterého autor využívá při oslovování

⁸⁹ RYBÁR, Ctibor. *Do půlnoci času dost*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008. 391 s., [48] s. obr. příl. Paměť; sv. 12. ISBN 978-80-200-1686-7. str. 66.

čtenáře. „*Kde chce vědět, jaké byly další osudy Židů na Slovensku, má k dispozici řadu knih odborné literatury. Kdo chce vědět, jak to bylo dále s mojí rodinou, ať čte další řádky.*“⁹⁰ V textu se vyskytují dialogy postav v přímé řeči.

9.4 Prostředí a čas

Děj knihy se odehrává na Slovensku v Bratislavě, Žilině, Kľačanech, ve Vysokých Tatrách, Humenném nebo v Trenčianských Teplicích aj. Autor zde popisuje řadu Bratislavských míst, jak vypadala v 30. letech minulého století. Zmiňuje se například o koupališti Lido v Petržalce, desetipatrovém domu Manderla nebo vycházkách do Železné studničky a dalších. Dále se děj odehrává v Maďarsku v Budapešti. Jsou zde zmíněny budapešťská místa jako nádraží Keleti pályaudvar (Východní nádraží), čtvrť Belváros, Petofiho ulice, koupaliště Palatinu nebo termální lázně Széchenyi a jiné. Děj se odehrává převážně v letech 1930 až 1945.

9.5 Jazyk a styl

Ctibor Rybár v knize používá svůj originální vypravěčský styl. Jedinečným a poučným způsobem přibližuje a popisuje události, které se za jeho života odehrály. „*Nyilasovci*⁹¹ *věděli, že válka je prohraná, Budapešť byla v dostřelu ruských děl. Neměli žádnou politickou koncepci. Jejich jediným programem byla posedlost zabít Židy. Do Budapešti proudili mladí nyilasovští zabijáci, aby se připojili k podobným bandám, které terorizovaly a zabíjely. Éra „šípáckého teroru“, který předčil německé ukrutnosti a hrůzy koncentračních táborů, trvala od 15. října a skončila dnem osvobození Budapešti. Strílelo a zabíjelo se všude, na ulicích, v domech, na nábřeží Dunaje, mrtvolý se házely do jeho studených vod.*“⁹² V knize se objevují řečnické otázky. „*Co je s nimi? Dostali v polském ghettu samostatný pokoj, chodí Pavlík do školy, má otec peníze na cigarety?*“⁹³ a aposiopeze „*Hlava se mi zatočila, zakotkal jsem něco v tom smyslu, že když budu něco potřebovat, tak se u ní objevím.*“ „*Došlo k tomu až za šest měsíců ...*“⁹⁴. Nachází se zde zdvořilost *hlavičky*, *mrtvolka*, *zadeček*, vulgární výrazy *kurvou*, *debilní*, *kretén posrané* nebo nadávky *smradlavý žid*. Český psaný text je kombinován s jazykem slovenským, německým a maďarským. Vyskytuje se zde spousta slovenských výrazů *fičúr*,

⁹⁰ RYBÁR, Ctibor. *Do půlnoci času dost*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008. 391 s., [48] s. obr. příl. Paměť; sv. 12. ISBN 978-80-200-1686-7. str. 113.

⁹¹ *Strana Šípových křížů* – totalitní antisemitská nacistická strana.

⁹² RYBÁR, Ctibor. *Do půlnoci času dost*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008. 391 s., [48] s. obr. příl. Paměť; sv. 12. ISBN 978-80-200-1686-7. str. 293-294.

⁹³ RYBÁR, Ctibor. *Do půlnoci času dost*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008. 391 s., [48] s. obr. příl. Paměť; sv. 12. ISBN 978-80-200-1686-7. str. 177.

⁹⁴ RYBÁR, Ctibor. *Do půlnoci času dost*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008. 391 s., [48] s. obr. příl. Paměť; sv. 12. ISBN 978-80-200-1686-7. str. 177.

*mancovat se, fiškál, gombíky, hózntrógle*⁹⁵, židovské výrazy *barches, maces, ivrit, alija, olim*⁹⁶, německé výrazy *ausgerechnet, Berater*⁹⁷ a maďarské výrazy *este, egész nap, házban, elvtárs, igen és nem*⁹⁸ a mnohé další. Všechny cizí výrazy, fráze, věty jsou v závorkách nebo pod čarou vysvětleny. Dále se v knize můžeme setkat s jidiš výrazy, které se staly součástí vězeňské hantýrky. „Slova, která nenajdete v žádném slovníku, ale zná je každý „zářkatárs“, kolega, spoluvězeň, který netrpělivě čeká na „kaju“ (jídlo), bojí se „filcunku“ (prohlídky cely) a myslí si, že „chaverovi“ (přítel) nelze věřit, jeho slova jsou „alma“ (lež).“⁹⁹

9.6 Motivy

9.6.1 Motiv lásky

V knize se často objevuje motiv lásky. V několika případech jde o lásku, kdy se autor jako školák nešťastně zamiluje. Jeho šance u dívky pak ztroskotají kvůli nešťastnému momentu. „Mou první láskou byla Jiřinka Šenkýřová, blondatá holčička z české rodiny, která chodila se mnou do poslední třídy obecné školy. Moje šance u ní byly minimální. Byl jsem malý, takový neduživce, a navíc se kolem mne děly zvláštní věci. Musel jsem například opustit třídu, když byla hodina náboženství. Navíc jsem selhal i jako herec. Na rozloučení s obecnou školou jsme totiž hráli divadlo. Jiřinka hrála hlavní roli, ovšemže princezny. ... Když přišla řada na můj výstup, měl jsem takovou trému, že ze mne nevyšel bujarý hlas loupežníka, ale třaslavý pískot, hlásek, který vzbudil v publiku salvu smíchu. Uznáte, že po takovém výkonu mne nemohla princezna milovat.“¹⁰⁰ Nešťastnou lásku prožívá i z toho důvodu, že se zamilovává do starších žen, které již byly vdané „Dagmaře bylo asi pětadvacet let, pocházela z Prahy. Její rovněž ještě mladý manžel přijížděl na návštěvu pravidelně po čtrnácti dnech. ... Zamiloval jsem se, mých třináct let jsem nenáviděl. ... Věkový rozdíl rozhodně nehovořil v můj prospěch. Musel jsem se spokojit s letným dotekem, s pohlazením, s nic neříkající pusou.“¹⁰¹ nebo do dívek, které pocházely z bohaté rodiny. „Zamiloval jsem se do přítelkyně mé sestry, byla dcerou

⁹⁵ *Fičúr* = fešák, *mancovat se* = vytahovat se (bratislavský slang), *fiškál* = advokát, *gombíky* = knoflíky, *hózntrógle* = šle.

⁹⁶ *Barches* = bílý sváteční chléb, *maces* = nekvašený chléb, *ivrit* = moderní hebrejský jazyk, *alija* = vysvěhování, *olim* = přistěhovalci.

⁹⁷ *Ausgerechnet* = zrovna, právě, *Berater* = poradce.

⁹⁸ *Este* = večer, *egész nap* = celý den, *házban* = v domě, *elvtárs* = soudruh, *igen é snem* = ano i ne.

⁹⁹ RYBÁR, Ctibor. *Do půlnoci času dost*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008. 391 s., [48] s. obr. příl. Paměť; sv. 12. ISBN 978-80-200-1686-7. str. 264.

¹⁰⁰ RYBÁR, Ctibor. *Do půlnoci času dost*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008. 391 s., [48] s. obr. příl. Paměť; sv. 12. ISBN 978-80-200-1686-7. str. 45.

¹⁰¹ RYBÁR, Ctibor. *Do půlnoci času dost*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008. 391 s., [48] s. obr. příl. Paměť; sv. 12. ISBN 978-80-200-1686-7. str. 49.

nejbohatšího Stupavana, velkostatkáře. Jmenovala se Truda, měla před maturitou ... Neměl jsem štěstí v lásce. U Jiřinky jsem neobstál jako herec, u dvou dalších mi nepřála příroda, byl jsem mladší než můj idol, a v případě Trudy zde byly i sociální rozdíly. Pocházela z bohaté rodiny a já jsem byl jenom takový černovlasý „nýmand“.“¹⁰²

9.6.2 Motiv spravedlnosti

Každou neděli se rodina scházela u babičky na oběd. Strýc Heinrich měl dva syny, kteří byli dost krutí a vylévali si zlost na malém Pavlíkovi. Motiv spravedlnosti se objevuje ve chvíli, kdy jsou za své chování náležitě potrestáni. *„Heindrich přišel i s dvěma syny. Mladšího (byl o rok starší než Pavlík) potrestali jménem Moric, druhý se jmenoval Robert. Povedená dvojice bratranců nesnášela našeho Pavlíka vši silou nenávisti dětí pubertálního věku. Kopali do něj, vysmívali se mu a všechny výpady proti němu se odehrávaly v utajení, aby je nikdo neviděl. Když se něco proflákl, tvářili se nevinně. Oba tábory jsme drželi od sebe, byl to můj úkol. Pavlíka jsem pomstil, a když to nikdo neviděl, tak jsem Morice či Roberta, pokud se právě nacházeli v mé blízkosti, nakopl.“*¹⁰³

9.6.3 Motiv zklamání

Ctiborův otec pracoval ve Stupavě v advokátní kanceláři Ecksteinů (bratrů maminky), kterou vedl. Jednou si do kanceláře přišel klient pro peníze, které si u nich uložil. Jenže ty otec neměl a nedokázal vysvětlit, kam se poděly. Tento moment byl pro Ctiborovu rodinu zklamáním. Otec dostal výpověď a jeho pověst u rodiny Ecksteinů byla navždycky pokřivena i přesto, že jim peníze splatil. *„Aby nedošlo ke skandálu a policejnímu šetření, Ecksteinovi vyplatili klientovi peníze ze svého. ... Z pomyslného „ultimáta“ Ecksteinů byly splněny všechny body až na jeden. Matka se nerozvedla, měla otce příliš ráda. Ten mezitím sháněl peníze na splacení dluhu, nakonec se to podařilo u jeho rodiny v Kláčanech. Peníze Ecksteinům vrátil, propast mezi nimi však zůstala. Matka byla nešťastná, nedařilo se jí utajit pláč. Pavlík naštěstí ničemu nerozuměl, ale Editu a mne tento incident v rodině hluboce zasáhl a poznamenal nás na celý život. I později v dospělém věku, jsme nikdy nebyli schopni o tom mluvit. Otci jsme však odpustili. I my jsme ho měli příliš rádi.“*¹⁰⁴

¹⁰² RYBÁŘ, Ctibor. *Do půlnoci času dost*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008. 391 s., [48] s. obr. příl. Paměť; sv. 12. ISBN 978-80-200-1686-7. str. 51.

¹⁰³ RYBÁŘ, Ctibor. *Do půlnoci času dost*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008. 391 s., [48] s. obr. příl. Paměť; sv. 12. ISBN 978-80-200-1686-7. str. 60.

¹⁰⁴ RYBÁŘ, Ctibor. *Do půlnoci času dost*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008. 391 s., [48] s. obr. příl. Paměť; sv. 12. ISBN 978-80-200-1686-7. str. 64 – 65.

9.6.4 Motiv nenávisti

Tento motiv se zde objevuje v souvislosti s nenávistí k Židům. Když byl roku 1939 vyhlášen Slovenský stát, prezident Jozef Tiso hlasitě projevoval nenávist vůči Židům a všem, kteří nejsou slovenskými občany. Jeho vizí bylo vyhnat všechny Židy ze země. „*Prezident Tiso se připojuje: „Židovství bude z našeho národního života definitivně vyloučeno, protože bylo na Slovensku vždy nositelem marxistických a literárních idejí. Tento národ je i velkým nebezpečím mravním.*“¹⁰⁵ Silně protižidovská byla strana „Šípových křížů“. Jejich hlavním cílem bylo vyčistit Budapešť od veškerých Židů. „*Szálasi měl nyní splnit, co Němcům slíbil: deportovat do Německa na otrocké práce zbytek Židů, kteří ještě v Maďarsku zůstali. Začala se psát poslední kapitola dějin maďarského holocaustu, třetí dějství, na jehož konci neměl v Budapešti zůstat jediný Žid.*“¹⁰⁶

9.6.5 Motiv vzpomínek

Autor často v knize vzpomíná na život před válkou, na své příbuzné a na své první lásky. Do textu vkládá také poválečné vzpomínky. Většinou jde o různá místa, na která se v pozdějších letech opět vrací. Dále často vzpomíná na své známé a přátele, kteří válku přežili. Popisuje, kde po válce bydlí, co dělají za zaměstnání a jak se jim daří.

9.6.6 Motiv práce

V roce 1941 bylo založeno zřízení VI. robotného praporu, kde Židé a cikáni sloužili jako levná pracovní síla. Stavěli cesty, mosty a tak podobně. Když deportace Židů na Slovensku byly v plném proudu, byli zde i tací, kteří se deportacím z nejrůznějších důvodů vyhnuli. Pro tyto případy byly připraveny pracovní tábory a střediska v Seredi, Novákách, Ivance pri Dunaji a v Ilavě. Židé zde museli pracovat v truhlářských a krejčovských dílnách.

¹⁰⁵ RYBÁR, Ctibor. *Do půlnoci času dost*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008. 391 s., [48] s. obr. příl. Paměť; sv. 12. ISBN 978-80-200-1686-7. str. 87.

¹⁰⁶ RYBÁR, Ctibor. *Do půlnoci času dost*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008. 391 s., [48] s. obr. příl. Paměť; sv. 12. ISBN 978-80-200-1686-7. str. 292-293.

Závěr

V teoretické části diplomové práce jsme nastínili vývoj druhé světové války a období Holocaustu, což bylo důležité pro vysvětlení dějinných souvislostí a uvedení do tématu. Při tvorbě kapitoly věnované Holocaustu jsme pracovali s materiály pořízenými z Židovské obce v Brně. Poté jsme se zaměřili na memoárovou a svědeckou literaturu, která se po konci 2. světové války začala více objevovat v české literatuře a stala se pro čtenáře velmi zajímavým žánrem.

V praktické části jsme se zaměřili na literární díla čtyř méně známých, avšak velmi zajímavých osobností, jež přežili 2. světovou válku a mohli tak vydat memoárovou literaturu popisující jejich život, vzpomínky, útrapy i boj o holé přežití. Životy hlavních protagonistů tak byly silně ovlivněny a nenávratně změněny právě prožitými hrůzami holocaustu. Jedná se o Dagmar Hilarovou s dílem *Nemám žádné jméno*, o Evu a Rudolfa Rodenovi s dílem *Životy ve vypůjčeném čase* a o Ctibora Rybára s dílem *Do půlnoci času dost*. Všechna tato díla řadíme do současné memoárové tvorby českých autorů s datem vydání po roce 2000. U zmíněných děl jsme provedli rozbor z hlediska stavby díla, prostředí děje, motivů, jazyka a stylu.

V části týkající se Dagmar Hilarové, jsme sestavili její biografii s přehledem dětské tvorby, kterou napsala. Hlavní pozornost byla věnována její memoárové tvorbě – deníku s názvem *Nemám žádné jméno*, jež Dagmar tvořila ve svých patnácti letech. Líčí v něm život za zdmi koncentračního tábora Terezín. Věnovali jsme se podrobné analýze a interpretaci. Za specifické považujeme, že se analýza tohoto díla lišila tím, že deník obsahuje poezii, u níž jsme provedli charakteristiku jednotlivých básní. Poezie je osobitá, vychází z aktuálních událostí, které se během jejího života v koncentračním táboře odehrávaly. Často vyzývají čtenáře k úvahám a k zamyšlení.

Prostřední oddíl teoretické části byl věnován osobnostem Evě a Rudolfu Rodenovým. Sestavit biografii o Evě Rodenové, bylo poměrně obtížné. V knihách ani jiných zdrojích nebylo jednoduché nalézt relevantní informace o jejím životě. Po válce s manželem emigrovala a kromě společného díla, které s manželem sepsali, se spisovatelské činnosti nevěnovala. V biografii jsme tak vycházeli z informací, které nám poskytla kniha. U Rudolfa bylo vytvoření biografie jednodušší, jelikož psal i vzpomínkové knihy, které vycházely v České republice. U analýzy a interpretace díla jsme při doplnění zdroje informací vycházeli z dokumentu České televize, který nese stejnojmenný název jako kniha. V něm manželé popisují svá setkání,

život v koncentračních táborech i pozdější život v Kanadě. Kniha *Životy ve vypůjčeném čase* je přímou výpovědí dvou lidí, kteří společně prožili válku. Je popisem života v koncentračních táborech Terezín a Osvětim, jejich odloučení a šťastného shledání. Pouze drobné nesrovnalosti v postavách vyskytujících se v ději působí trochu zmatečně. Nejen díky svému obsahu, ale i struktuře je dílo velmi poutavé. Je jen škoda, že se z knihy nelze dozvědět, jak se vyvíjel život manželů i po válce, což vzhledem k emigraci do Kanady muselo být jistě zajímavé.

Autorem třetí knihy, která je v diplomové práci analyzována, je Ctibor Rybár. Původem Slovák, kterého řadíme mezi autory české literatury, poněvadž se po válce rozhodl odejít do Prahy, vydával v nakladatelství Olympia několik svých knih. Tyto knihy jsme uvedli ve vytvořené biografii. Dílo *Do půlnoci času* zaujme čtenáře nejen příběhem, ale i originálním humorem, který prostupuje celou knihou. Různé komické scénky nebo události dodávají dílu zajímavou strukturu a tragikomickou povahu.

Je nesporné, že díla mají vedle umělecké hodnoty i hodnotu historickou. Autoři podávají přímá svědectví o období 2. světové války o praktikách, jež se proti Židům v té době vedly. Díla Dagmar Hilarové a manželů Rodenových jsou hodnotná v tom, že se čtenář v příbězích dozvídá mnoho nových informací, jak probíhal život v koncentračních táborech Terezín či Osvětim, co všechno Židé dělali, aby si za jakoukoli cenu zachránili to nejcennější - své životy. Dílo Ctibora Rybára je poutavé a přínosné pro čtenáře tím, že líčí průběh války na Slovensku a Maďarsku. Mnoho lidí je často obeznámeno jen s událostmi, jež se odehrávaly za protektorátu v Čechách a na Moravě. Osudy lidí na Slovensku a v Maďarsku jsou tak pro mnohé lidi neznámé.

Všechny tyto knihy jsou nejenom příběhy, ale hlavně autentická svědectví přeživších o hrůzách, které se děly v tomto temném období lidských dějin. Motivací pro vznik těchto knih je spousta, ale jedna hlavní vyčnívá nad ostatními. Je to ta motivace, aby naše a následující generace nezapomněly, co všechno může způsobit vláda jednoho člověka podporovaná hrůzným režimem. Tito lidé, autoři, nám dávají najevo, aby byly informace uchovány v podvědomí lidí dalších generací, jelikož oni jsou ti, kteří tento svět budují, a je pouze na nich, aby si uvědomovali, že je důležité se podobným událostem vyvarovat. Neboť, jak je dokázáno, historie se opakuje.

Seznam literatury

Literatura

BAUMAN, Zygmunt. *Modernita a holocaust*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2010. 330 s. Post; sv. 6. ISBN 978-80-7419-028-5.

BEDNAŘIKOVÁ-PROCHÁZKOVÁ, Ivana a KALOUSOVÁ, Eva. *Reflexe dějin v poválečné literatuře českých Židů*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. 68 s. ISBN 978-80-244-3530-5.

ČURDA, Jan et al. *Moderní dějiny pro střední školy: světové a české dějiny 20. století a prvního desetiletí 21. století*. 1. vyd. Brno: Didaktis, ©2014-2015. 3 sv. ISBN 978-80-7358-223-4.

DEMETZ, Peter. *Praha ohrožená 1939-1945: politika, kultura, vzpomínky*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2010. 410 s., [8] s. obr. příl. ISBN 978-80-204-1798-5.

FRANKL, Michal a kol. *Naši nebo cizí?: Židé v českém 20. století*. Vyd. 1. Praha: Židovské muzeum v Praze - Institut Tereziánské iniciativy, 2013. 4 sv. ISBN 978-80-87366-28-8

HILAROVÁ, Dagmar. *Nemám žádné jméno*. 1. vyd. Praha: Fragment, 2012. 95 s. ISBN 978-80-253-1418-0.

HILAROVÁ, Dagmar. *Nemám žádné jméno*. Vyd. 1. [Praha]: Svoboda Servis, 2010. 117 l., xviii s. ISBN 978-80-86320-66-3.

HOLÝ, Jiří et al. *Šoa v české literatuře a v kulturní paměti*. 1. vyd. Praha: Akropolis, 2011. 309 s. ISBN 978-80-87481-14-1.

JANOUSEK, Pavel, ed. a ČORNEJ, Petr, ed. *Dějiny české literatury 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007-2008. 4 sv. ISBN 978-80-200-1527-3.

LEHÁR, Jan et al. *Česká literatura od počátků k dnešku*. 2., dopl. vyd. [i.e. 3. vyd.]. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 1082 s. Česká historie; sv. 4. ISBN 978-80-7106-963-8.

LIŠKA, Vladimír. *Hrůzné události II. světové války v českých zemích*. Vydání první. Frýdek-Místek: Alpress, 2015. 191 stran. ISBN 978-80-7466-932-3.

MARŠÁLEK, Pavel. *Pod ochranou hákového kříže: nacistický okupační režim v českých zemích 1939-1945*. Vyd. 1. Praha: Auditorium, 2012. 302 s. 20. století. ISBN 978-80-87284-20-9.

POLÁČEK, Jiří a kol. *Průhledy do české literatury 20. století*. Vyd. 1. Brno: CERM, 2000. 307 s. ISBN 80-7204-162-2.

RODEN, Eva a RODEN, Rudolf. *Životy ve vypůjčeném čase*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2007. 201 s. Paměť; sv. 6. ISBN 978-80-200-1511-2.

RYBÁŘ, Ctibor. *Do půlnoci času dost*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008. 391 s., [48] s. obr. příl. Paměť; sv. 12. ISBN 978-80-200-1686-7.

SOBOTKOVÁ, Marie. *Autor, text, adresát v českých, polských a slovenských memoárech 17. století*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 1996. 216 s. ISBN 80-7067-587-x.

ULMANOVÁ, Hana, ed. a NOVOTNÁ, Kateřina, ed. *Americká židovská literatura: sborník přednášek Hany Ulmanové z cyklu Vzdělávacího a kulturního centra Židovského muzea v Praze říjen 2001 až červen 2002*. 1. vyd. Praha: Židovské muzeum, 2002. 88 s., [8] s. obr. příl. ISBN 80-85608-65-0.

VÁLEK, Vlastimil. *K specifčnosti memoárové literatury*. Vyd. 1. Brno, 1984.

VÁLEK, Vlastimil. *Memoárová literatura 20. století*. Brno: CERM, 2000. 20 s. Item. Literatura. ISBN 80-7204-148-7.

VÁLKOVÁ, Veronika. *Dějepis 9: nejnovější dějiny: pro základní školy*. 2., upravené vydání. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, akciová společnost, 2016-. svazky. ISBN 978-80-7235-577-8.

Internetové zdroje

2. SVĚTOVÁ VÁLKA. *Holocaust*. [online]. [cit. 2018-03-13]. Dostupné z: <<http://druha.svetova.cz/clanky/holocaust/>>

Ctibor Rybář: Do půlnoci času dost. In: *Mozaika* [rozhlasový pořad]. Autor: I. Myšková. ČRo – Vltava, 27. 4. 2009. Dostupné z: <<https://vltava.rozhlas.cz/ctibor-rybar-do-pulnoci-casu-dost-5160030>>

HOLOCAUST.CZ. *Protižidovská politika po zřízení protektorátu Čechy a Morava*. [online]. [cit. 2018-03-13]. Dostupné z: <<https://www.holocaust.cz/dejiny/konecne-reseni-zidovske-otazky/zide-v-ceskych-zemich-a-konecne-reseni-zidovske-otazky/protizidovska-politika-po-zrizeni-protektoratu-cechy-a-morava/>>

JELÍNKOVÁ, Andrea. *Judr. Ctibor Rybář (1920 – 2013)*. Paměťnároda.cz [online]. 25.01.2012. [cit. 2018-03-22]. Dostupné z: <<http://www.pametnaroda.cz/story/rybar-ctibor-1920-1732>>

MARXOVÁ, Alice. *Nikdy jsme neříkali jestli*. Rozhovor s manželi Rodenovými. Holocaust.cz [online]. [cit. 2018-03-17]. Dostupné z: <<https://www.holocaust.cz/zdroje/clanky-z-ros-chodese/ros-chodes-2007/cerven-6/nikdy-jsme-nerikali-jestli/>>

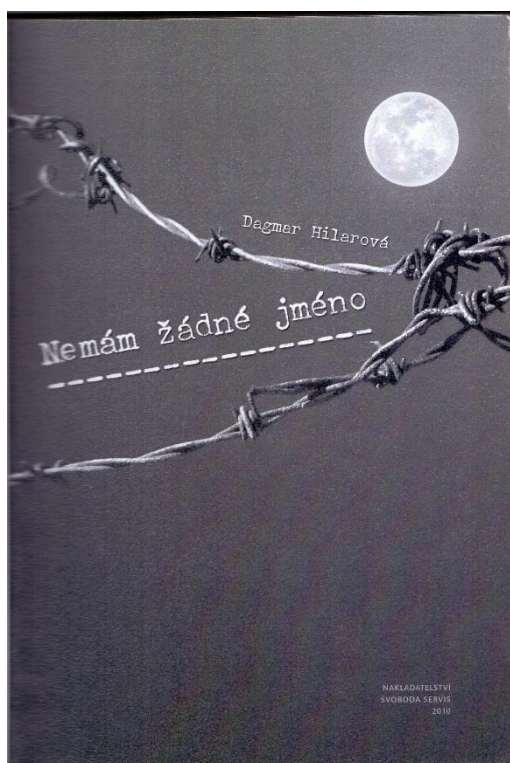
MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ ČESKÉ REPUBLIKY. *Rybár (původně Fischer) Ctibor*. [online] [cit. 2018-03-22]. Dostupné z: <https://www.mzv.cz/jnp/cz/o_ministerstvu/organizacni_struktura/utvary_mzv/specializovany_archiv_mzv/kdo_byl_kdo/rybar_puvodne_fischer_ctibor.html>

ÚSTAV PRO STUDIUM TOTALITNÍCH REŽIMŮ. *Doba nesvobody*. Tři osudové březnové dny: 14.-16. březen 1939. [online]. [cit. 2018-03-12]. Dostupné z: <<https://www.ustrcr.cz/uvod/doba-nesvobody-1938-1945/tri-osudove-breznove-dny-14-16-brezen-1939/>>

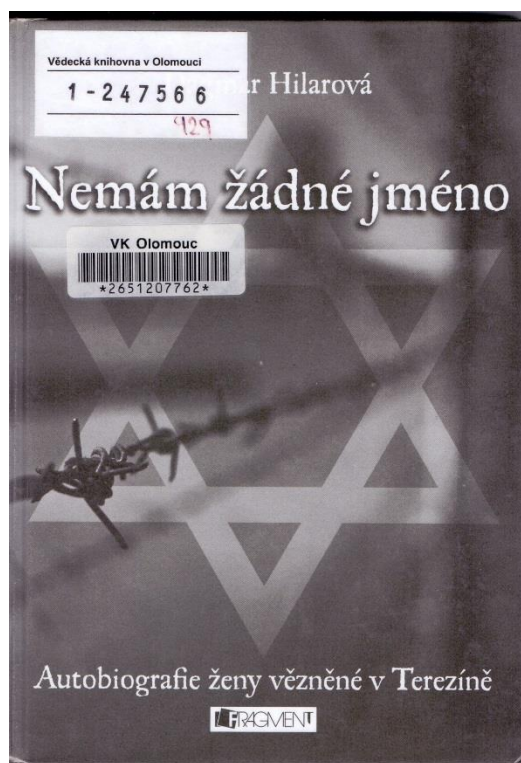
Život ve vypůjčeném čase. In: *Cesty víry* [televizní dokument]. Režie: M. Mahdala. ČT, 2005. ČT1 8. 5. 2009. Dostupné z: <<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1185258379-cesty-viry/205562215500003-zivot-ve-vypujcenem-case/>>

Příloha

1. Obal knihy Nemám žádné jméno vydané v roce 2010 a v roce 2012
2. Dagmar Hilarová
3. Obal knihy Životy ve vypůjčeném čase
4. Eva a Rudolf Rodenovi
5. Obal knihy Do půlnoci času dost
6. Ctibor Rybár

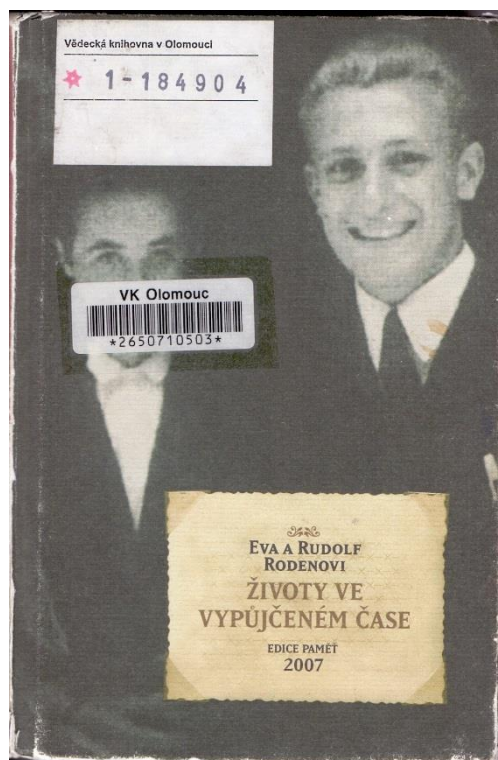
Zdroj: vlastní (4. 4. 2018)

Zdroj: vlastní (4. 4. 2018)

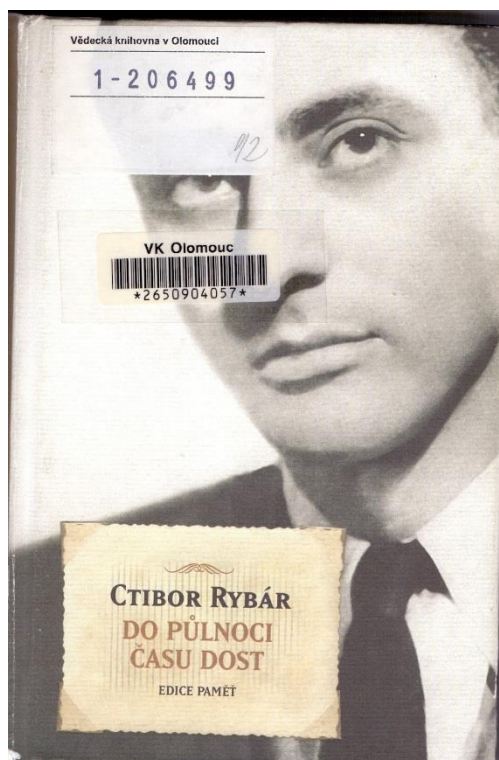
Zdroj: <http://denik-knihy.cz/dnes-by-oslavila-90-narozenyin-y-spisovatelka-dagmar-hilarova/>

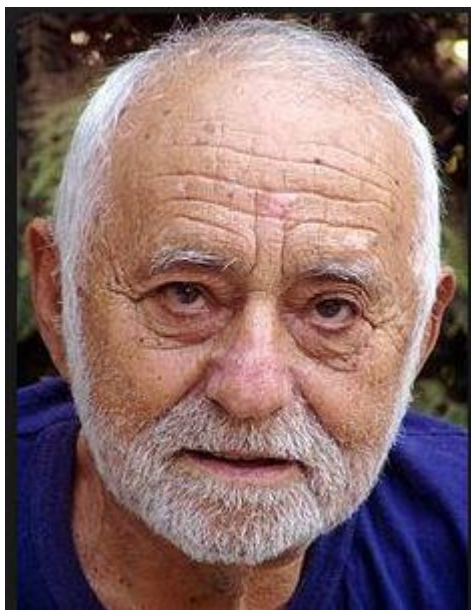
Zdroj: vlastní (4. 4. 2018)

Zdroj: https://kultura.zpravy.idnes.cz/rodenovi-meli-osud-na-nekolik-zivotu-dsn-/literatura.aspx?c=A070518_162919_literatura_off

Zdroj: vlastní (4. 4. 2018)

Zdroj: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Ctibor_Ryb%C3%A1r>

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Veronika Gombárová
Katedra:	Českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Jana Sladová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2018

Název práce:	Holocaust a osobní svědectví vybraných autorů české literatury
Název v angličtině:	Holocaust and the personal testimony of selected authors of Czech literature
Anotace práce:	Práce se zabývá literárními díly čtyř méně známých osobností, kteří přežili 2. světovou válku a vydali memoárovou literaturu popisující jejich život, vzpomínky, útrapy i boj o holé přežití. Jedná se o Dagmar Hilarovou s dílem <i>Nemám žádné jméno</i> , o Evu a Rudolfa Rodenovi s dílem <i>Životy ve vypůjčeném čase</i> a o Ctibora Rybára s dílem <i>Do půlnoci času dost</i> . První část pojednává o vývoji 2. světové války a období Holocaustu. Druhá část je zaměřena na autografii jednotlivých autorů a na analýzu a interpretaci jejich děl.
Klíčová slova:	Druhá světová válka, holocaust, memoárová literatura, Dagmar Hilarová, <i>Nemám žádné jméno</i> , Eva Rodenová, Rudolf Roden, <i>Životy ve vypůjčeném čase</i> , Ctibor Rybár, <i>Do půlnoci času dost</i> .
Anotace v angličtině:	The work deals with the literary works of four lesser known personalities who survived the Second World War and published memoirs about their lives, memories, sufferings and struggle for bare survival. This is Dagmar Hilar with the work <i>Nemam zadne jmeno</i> , Eva and Rudolf Roden with the work <i>Zivot ve vypujcenem case</i> and about Ctibor Rybar with the work <i>Do pulnoci casu dost</i> . The first part deals with the development of Second World War and the Holocaust. The second part is focused on the autobiography of individual authors and on the analysis and interpretation of their works.
Klíčová slova v angličtině:	Second World War, Holocaust, Memoir literature, Dagmar Hilar, <i>Nemam zadne jmeno</i> , Eva Roden, Rudolf Roden, <i>Zivoty ve vypujcenem case</i> , Ctibor Rybar, <i>Do pulnoci casu dost</i> .
Přílohy vázané v práci:	Obaly knih, fotografie.
Rozsah práce:	73 s.
Jazyk práce:	čeština